

**A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZETÉNEK
KUTATÁSI JELENTÉSEI**

21.

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET

Igazgató:
Monigl István

ISSN 0236-736-X

Sorozatszerkesztő:
Káposztás Ferenc
tudományos titkár

Összeállította:
Cseh-Szombathy László
Klinger András
Monigl István
Vukovich György

**A NÉPESEDÉSSEL ÖSSZEFÜGGŐ
TUDOMÁNYOS KUTATÁSOK FŐBB EREDMÉNYEI,
A JÖVŐBENI KUTATÁS FŐ IRÁNYAI**

BUDAPEST,
1984/7

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
I. BEVEZETÉS	7
II. AZ ELMÚLT ÉVEKBEN SZÜLETETT, A NÉPESEDÉSSEL ÖSSZEFÜGGŐ TUDOMÁNYOS KUTATÁSOK FŐBB EREDMÉNYEI	9
1. Termékenység	9
2. Egészségi állapot, halandóság	12
3. Család-házasság-válás	18
4. Népeségstruktúra	20
5. Népesedés, társadalom, gazdaság	24
6. A népeség jövőbeni alakulása, népesedéspolitika	27
III. ÖSSZEFOGLALÁS	33
1. A kutatási eredmények átfogó minősítése	33
2. Az MTA IX. Osztályának 1982. évi, a demográfiai kutatások hely- zetével foglalkozó határozatának végrehajtása	35
IV. A NÉPESEDÉSSEL ÖSSZEFÜGGŐ, A NÉPESEDÉSPOLITIKAI CÉLOKAT MEGALAPOZÓ JÖVŐBENI TUDOMÁNYOS KUTATÁS FŐ IRÁNYAI	37
1. A kutatások főbb irányai és feladatai	37
2. Távlati és középtávu kutatási programok	39
3. A népesedéspolitikai célokat közvetlenebbül érintő egyes népe- sedési folyamatok kutatásának főbb teendői	42
V. A KUTATÁSOK FELTÉTELEI, KÖRÜLMÉNYEI	45
MELLÉKLETEK	47
1. A demográfia helyzete és fejlesztése	49
2. A népesedéssel összefüggő orvostudományi kutatások főbb ered- ményei és jövőbeni teendői	50
3. Emlékeztető az MTA Demográfia Bizottsága 1984. május 3-ai ülés- éről	58
FÜGGELÉK	61
1. Válogatás az utóbbi évek demográfiai irodalmából	63
2. Az 1970-es és az 1980-as népszámlálások alapján készült demográfiai tárgyú kiadványok	78

	oldal
3. Az 1957 óta végrehajtott reprezentatív népesedési és népesedést érintő társadalomstatisztikai felvételek	80
4. Demográfiai tudományos rendezvények 1980-1984.	85

I. BEVEZETÉS

Az elemzés célja, az MT 3060/1984. számú, a népesedési helyzettel és teendőkkel foglalkozó határozatához kapcsolódó munkaprogram C/3 és C/4 pontjai alapján az utóbbi évek népesedést érintő, nagyobb részt demográfiai kutatásainak áttekintése, a kutatások eredményeinek összefoglalása és a jövőbeni, a népesedést érintő tudományos kutatások fő irányainak meghatározása. Az elemzés a múltra vonatkozóan mindenekelőtt azt vizsgálja, hogy milyen mértékben járultak hozzá a demográfiai kutatások a társadalmi cselekvés megalapozásához, jelenlegi és jövőbeni népesedési helyzetünkkel összhangban levő népesedéspolitika kidolgozásához. Az elemzés első sorban az utóbbi 3-5 év kutatásait és kutatási eredményeit vizsgálja, egyes esetekben azonban ennél nagyobb időtávot is átfog. A kutatási eredmények népesedéspolitikai felhasználhatóságának középpontba állítása magyarázza azt, hogy a népesedéspolitikai cselekvésben csak közvetetten felhasználható kutatási eredményekkel /történelmi demográfiai, demográfiai módszertani-metodológiai stb. kutatások/ általában az alapkutatásokkal, csak érintőlegesen foglalkozik az elemzés.

A jövőbeni népesedést érintő tudományos kutatások fő irányainak meghatározása során abból indul ki, hogy népesedési helyzetünknek az 1970-es évek vége óta végbemenő fokozatos romlása és igen kedvezőtlen volta hangsúlyozottan veti fel a tudományággal szembeni társadalmi szükségletek, igények minél teljesebb kielégítését. E szükségletek kielégítése, a megfogalmazódó kutatási feladatok ellátása megkívánja a demográfiai kutatások helyzetének, feltételeinek lényeges javítását. Az elemzés a jövőre vonatkozóan mindenekelőtt azt vizsgálja, hogy milyen mértékben járulhatnak hozzá a demográfiai kutatások a társadalmi cselekvés megalapozásához, jelenlegi és jövőbeni népesedési helyzetünkkel összhangban levő népesedéspolitika kidolgozásához és korszerűsítéséhez.

Az elemzés a jövőbeni teendők felvázolása során közvetlenül támaszkodik az "Országos Távlati Tudományos Kutatási Terv 2000-ig" című dokumentum előkészítése, valamint a kutatóintézeti hálózat bázisfelülvizsgálati munkálatai során 1982-1983-ban készült dokumentumokra.¹

- ¹ 1. Népeség, népesedés és társadalmi-gazdasági fejlődés. Az OTTKT 2000-ig című előterjesztéstervezet javasolt 10.2.1. pontja.
2. A hazai demográfiai kutatások jövőbeni fejlődésének főbb vonásai; kutatóbázis és szervezeti rendszer. Tézisek. Készült a TKB Bázisfelülvizsgálati Munkacsoportja számára.
3. A demográfia helyzete és fejlesztése. A TKB Bázisfelülvizsgálati Munkacsoportjának előterjesztése.

Az elemzés lényeges előzménye, hogy az MTA Demográfiai Bizottsága, az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya megbízása alapján 1981-ben átfogó helyzetelemzést készített a demográfia területén az 1976-1980 közötti időszakban Magyarországon folytatott kutatásokról. Noha ez a tudományági elemzések sorának egyikeként készült, elkészülését külön is indokolta a magyar népesedési helyzet kedvezőtlen alakulása.

A helyzetelemzés a demográfiai, valamint más tudományágak demográfiai indítatású, rokonjellegű kutatásait ölelte fel.

Az elemzés

- áttekintette a hazai demográfiai kutatásokat tematikájuk és kutatóhelyek szerint;
- összefoglalta a demográfiai kutatások főbb eredményeit és problémáit;
- bemutatta a tudományág hazai és nemzetközi tapasztalatait, valamint publikációs tevékenységét.

A helyzetelemzéshez közvetlenül kapcsolódott a tudományág külföldön is jól ismert folyóiratának, a "Demográfiának" az 1958-1980 közötti időszakra elkészített repertórium.

Az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya 1982. január 18-i ülésén vitatta meg a helyzetelemzést és "Állásfoglalásában" foglalta össze véleményét a teendőkről. A helyzetelemzést a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete "A demográfiai tudomány helyzete Magyarországon" címmel közreadta. Az elemzés funkciójából adódóan nem tekinthető feladatának a tudományági helyzetelemzés meghosszabbítását, az 1981-1983-as években folytatott, népesedést érintő kutatások teljeskörű, tematikus és kutatóhelyek szerint részletezett áttekintését.

Az elemzést 1984. május 3-i kibővített ülésén megvitatta és elfogadta az MTA Demográfiai Bizottsága és 1984 májusában - rövidített és a népesedést érintő orvostudományi kutatásokat is integráló változatban - jóváhagyta az MTA főtitkára és a KSH elnöke. A népesedéssel összefüggő orvostudományi kutatások főbb eredményeire és jövőbeni teendőire vonatkozó elemzést - melyet jóváhagyott az Egészségügyi Minisztérium - s amely szervezési okok miatt külön készült el, 2. számú mellékletként, teljes terjedelmében közöljük.

II. AZ ELMÚLT ÉVEKBEN SZÜLETETT, A NÉPESEDÉSSEL ÖSSZEFÜGGŐ TUDOMÁNYOS KUTATÁSOK FŐBB EREDMÉNYEI

1. Termékenység

A termékenységgel foglalkozó kutatások helyzete szoros összefüggést mutat a termékenység tényleges alakulásával. Bár a termékenység hullámzásokkal tarkított, de alapvetően csökkenő trendje századunk folyamán mindvégig nyomonkövethető, az 1960-as évek elejére alapvetően új helyzet állt elő. A termékenység színvonala először süllyedt tartósan az egyszerű reprodukciót biztosító szint alá. Az 1970-es években a változatlanul alacsony termékenységi szint mellett az élveszületések számának hullámzása volt jellemző. Az 1970-es évek második felétől az élveszületések száma folyamatosan csökken és 1983-ban minden korábbinál alacsonyabb szintet ért el.

A termékenységgel kapcsolatos kutatások két síkon folynak. A makroszintű összefüggések feltárása során azt vizsgálták, hogy a demográfiai folyamatokban általában, de különösen a termékenység addig még soha nem észlelt alacsony szintre esésében milyen szerepet játszottak a második világháborút követő társadalmi-gazdasági változások. Ezek a változások rendkívül rövid idő alatt, a társadalom szinte valamennyi rétegét érintve, a gazdaság korábbi struktúráját gyökeresen átalakítva mentek végbe.

E kutatások zöme a népszámlálások és mikrocenzusok, valamint a népmozgalmi statisztika adatbázisaira építve kísérelte meg feltárni az összefüggéseket. Az elemzés módszere főként a differenciális termékenység idősoros elemzése volt, az eredmény pedig az, hogy a női foglalkoztatottság, az iparosítás, az urbanizáció, az ezt kísérő nagymértékű társadalmi mobilitás, a korábban magasabb termékenységű társadalmi rétegek súlyának szűkülése, vagy egyes rétegek eltűnése külön-külön és együttesen is a termékenység színvonalának csökkenése irányába hatottak.

Különösen gazdag adatbázissal rendelkezett az 1970. évi népszámlálás, mivel egy reprezentatív felvétel keretében igen széleskörű - 25 %-os - termékenységi felvételekre is sor került. Ez lehetőséget ad az élveszületések nemenkénti sorrendje, az életképesség nemenkénti foglalkozással, osztály-, rétegbesorolással, a lakás nagyságával, komfortosságával és felszereltségével való kombinációk szerinti ismertetésére. Az 1970. évi népszámlálás termékenységi adatainak születési kohorszonzónkénti feldolgo-

zása lehetőséget nyújt a családépítés folyamatának bemutatására a századfordulótól 1970-ig.

Megkezdődött az 1970-es népszámlálás kohorsz termékenységi adatainak továbbvezetése az éves születési statisztikai adatok alapján. Ennek különös jelentőséget ad az, hogy segítségével az elmúlt 30 év népesedéspolitikai intézkedéseinek hatása a születések időzítésére, illetve a végső családnagyság kialakítására, születési évjáratonként elemezhetővé válik. A továbbvezetésre azért van szükség, mert az 1980. évi népszámlálás demográfiai adatállománya - mely lényegesen szűkebb az 1970-esnél - nem nyújt lehetőséget ilyen jellegű termékenységi feldolgozásra.

A társadalmi-gazdasági folyamatok és a termékenység kapcsolatának makroszintű elemzése bizonyította, hogy a társadalmi-gazdasági változások általában nem közvetlenül, hanem áttételesen, gyakran fáziskéséssel, és az egyes emberek, illetve családok tudatán keresztül, termékenységi magatartásukra hatva fejtik ki hatásukat. Az emberek felismerték azt, hogy gyermekeik száma, családjuk nagysága lényegesen befolyásolja életkörülményeiket, gazdasági és társadalmi lehetőségeiket és a családtervezést érdekeik megvalósításának eszközeként használták.

Ez a felismerés az 1950-es évek végén és az 1960-as évek elején vált statisztikailag mérhetően nyilvánvalóvá, különösen a születésszám jelentős visszaesése következtében. Másfelől, a családtervezéshez szükséges eszközök is ekkor váltak széleskörűen hozzáférhetővé, kezdetben főleg a legalizált terhességmegszakítás, később a modern, hatékony fogamzásgátlási eszközök elterjedése révén. Mindezek a makroszintű összefüggések feltárása mellett a mikro környezetben, a családi szférában lezajló események intenzív vizsgálatát is szükségessé tették. A termékenység alakulása ugyanis ilyen körülmények mellett főleg a családi elképzelések, tervek, döntések függvényévé vált.

A családtervezési vizsgálatok a családok termékenységét befolyásoló tényezőket, a családnagyságterveket, a születésszabályozási ismereteket és gyakorlatot hivatottak feltárni. Az 1960-as és 70-es években - gyakran a fentebb említett speciális célzattól eltérően is - számos családtervezési vizsgálat folyt. Ezek részben egyszeri ún. keresztmetszeti adatfelvételek voltak, másrészt ún. longitudinális vizsgálatok, melyek egy-egy kiválasztott házassági évjárat életútját többszöri megkereséssel és kikérdezéssel 10-15 éven keresztül kísérték figyelemmel. E vizsgálatok kezdetben a családtervek nagyságát, a családtervezés elterjedtségét kutatták, később - főleg a longitudinális vizsgálati módszer segítségével - a megvalósítás mértékét, a változtatás irányát, okait próbálták feltárni.

1977-ben volt az utolsó keresztmetszeti vizsgálat, amely egyben a magyar

részvételt is jelentette a világtermékenységi adatfelvételekben. 1980-ban volt a házassági longitudinális vizsgálatoknak egy-egy megismételt adatfelvétele; az 1966-ban házasságot kötöttek negyedik, az 1974-ben házasságra lépőknek pedig második újrakérdezése. 1982-ben egy újabb kohorsszal, az 1982-1983-ban házasságra lépőkkel indult longitudinális vizsgálat. Jelenleg az 1974-ben házasságot kötöttek, 10 éves házasságtartam utáni felkeresése és kikérdezése előkészületi stádiumban van.

E vizsgálatok főbb megállapításai:

- a családtervezés gyakorlatának elterjedésével párhuzamosan, ingadozásokkal tarkítva ugyan, de csökkentek a családnagyság tervek;
- ezek a tervek még az elképzelések szintjén sem érik el az egyszerű reprodukcióhoz szükséges átlagos családnagyságot, a megvalósítás során pedig többnyire még jobban elmaradnak attól;
- a két gyermekes családnagyság típus már régóta általánossá vált, de jóval kevesebben valósítanak meg ekkora családnagyságot, mint ahányan eltervezik. A két gyermeket tervezők egy jelentős része később megmarad az egy gyermekes, a három gyermeket tervezők pedig a két- vagy egy gyermekes családnagyság mellett;
- a családtervek és az induló lakásviszonyok között kevésbé, a később megvalósított családnagyság és az önálló lakáshoz jutás ideje, módja között viszont szorosabb összefüggés fedezhető fel;
- a házasságok, a családi élet belső stabilitása ellen ható tényezők a termékenységi helyzetre is kedvezőtlenül hatnak, részben a válások emelkedése, az elváltak alacsonyabb gyermekszáma, másrészt az újraraházasodási kedv jelentős visszaesése miatt;
- a gyermekek számának növekedésével gyakoribbá és jellegzetesebbé válnak a házastársak közötti nézeteltérések, konfliktusok. Ezek egy része a gyermeknevelést segítő családi jellegű szolgáltatások körének bővülésével valószínűleg kiküszöbölhető lenne.

E jellemzők társadalmi-gazdasági státusz, lakóhely, iskolai végzettségi szint szerint különbségeket mutatnak. Ezek egyben azt is jelzik, hogy az újjólag kialakult magatartások, normák, értékek, attitűdök a társadalom különböző rétegeiben eltérő mértékben hatnak a termékenységi magatartásra, nagymértékben befolyásolják azt. A családnagyság hosszú távú csökkenése mellett érthetően fokozódott az érdeklődés a már világra jött, illetve a születendő nemzedékek egészségi-, biológiai állapota, a népesség "minőségi" tényezői iránt. A kutatások kezdetben a népmozgalmi statisztika

tika adatbázisára támaszkodva főleg a korai születések és magzati veszteségek nemzetközi mércével is magas szintjének statisztikai elemzésére szorítkoztak. Később nyilvánvalóvá vált, hogy az okok feltárásához itt sem elegendők a hagyományos, rendszeres adatgyűjtések.

1979-ben indult egy nagytávlatú, a kérdéskört komplex módon megközelítő vizsgálat, amely azokat a tényezőket kívánja sokoldalúan feltárni, amelyek a magzat testi és szellemi fejlődését befolyásolják csecsemővé, illetve gyermekké válása során, tehát mind a méhen belüli, mind pedig az azt követő időszakban. Ez a longitudinális vizsgálat részben a terhes anya egészségi állapota, életmódja, környezete és a később világra jött gyermek egészségi-biológiai állapota közötti kapcsolatot kísérli meg feltárni, később pedig a csecsemő fejlődésére ható endogén és exogén tényezőket kutatja. A vizsgálat adatai jelenleg feldolgozás alatt állnak, egy rövid előzetes jelentés a terhességek alakulását befolyásoló fontosabb tényezőkről 1982-ben jelent meg.

A termékenységgel foglalkozó kutatások területén nemzetközi mércével mérve is kedvező, egyes témakörökben előkelő, mértékadó helyen állunk. Ez részben rendszeres termékenységi statisztikáknak hagyományosan fejlett rendszeréből adódik, ami biztosítja a magas színvonalú és sokoldalú elemzési lehetőségeket. E vonatkozásban lehetőségeinket a múltban csak részben hasznosítottuk. Más a helyzet a nem rendszeres termékenységi statisztikákon alapuló elemzéseknél, kutatásoknál. Itt több vonatkozásban világviszonylatban is egyedülálló adatfelvételeket hajtunk végre. Ezek alapján több nemzetközi szervezetnek készítettünk módszertani jellegű elemzéseket, rendszeresen részt veszünk nemzetközi összehasonlító vizsgálatokban.

2. Egészségi állapot, halandóság

A népesség egészségi állapota - a mérésből adódó bizonytalanság mellett is - több vonatkozásban is kedvezőtlen. Relative alacsony a biológiailag lehetséges élettartam végén bekövetkező ún. "természetes halál" gyakorisága, a halálesetek többségénél még jelentős a "lehetséges élettartamból" betegség miatt elveszített évek száma.

A degeneratív betegségek megelőzése, korai felismerése, megfelelő gyógykezelése, szakszerű gondozása - az orvostudomány jelenlegi lehetőségeit figyelembe véve - nem hozhat olyan látványos eredményeket, mint amelyeket a fertőző betegségek visszaszorításánál sikerült elérni. A környezeti és életmódbeli ártalmak kiküszöbölése kés-

leltetheti a degeneratív betegségek felépésének időpontját. A szűrővizsgálattal korai stádiumban kiemelt, még relatíve kis funkciókárosodással járó betegség súlyosbodása hatékonyabban lassítható, esetleg meg is előzhető. Az orvostudomány mindenkori eredményeinek hatékony, a lehetőségeken belül optimális elosztása, a gondos kezelés, utókezelés és gondozás szintén jelentősen csökkentheti a betegségek egyénre és társadalomra nemkívánatos következményeinek súlyosságát és gyakoriságát. A megfelelően alkalmazott eszközök hatásának demográfiai eredménye elsősorban a degeneratív betegségek miatt elvesztett évek számának csökkenésében, a halálesetek egyre idősebb korokban történő jelentkezésében mutatkozhat meg.

Az egészségi állapotot befolyásoló társadalmi, gazdasági, életmódbeli, orvosi eszközök a betegségek valamennyi következményét egyszerre mérséklék - esetenként eltérő mértékben - így hatással vannak a halálozásra is. Ilymódon a betegségek elterjedtségére és egyes következményeire vonatkozó ismeretek is - közvetett módon és korlátozott mértékben - alkalmasak a halandóság előrejelzésére. A halálozás csökkentését célzó tennivalók meghatározása szempontjából ugyanakkor ezek az információk elsődleges jelentőséggel bírnak. A betegségek elterjedtsége tekintetében sok - orvoscsoportok által végrehajtott - felmérés áll rendelkezésre, ezek eredményei azonban korlátozott, helyi érvényűek. Országosan is reprezentatív morbiditási vizsgálatra eddig három ízben került sor.

A KSH 1976-ban közölte egy kérdőíves vizsgálat megállapításait, amelyben a legfontosabb betegségcsoportok elterjedtségére vonatkozó adatok is szerepelnek. Az Egészségügyi Minisztérium - a KSH által biztosított reprezentatív mintán - 1979-ben végezte az ún. Komplex Országos Morbiditási Vizsgálatot /KOMOV/, amelynek folyamán - orvosok közreműködésével - a mintába került családok, illetve személyek egészségi állapotának részletes rögzítése történt meg, kiegészítve a körzeti orvosi dokumentációk visszatekintő elemzésével és szűrővizsgálatokkal is. A KSH 1981-ben ismét folytatott kérdőíves felmérést a népesség egészségi állapotáról és egyes szokásairól.

A kérdőíves felmérések kapcsán laikus kérdezőbiztosok rögzítik a betegek pontatlan ismereteit saját egészségi állapotukról. A módszer éppen ezért egyes betegségek elterjedtségét alábecsüli, vagy túlbecsüli, általában pontatlan adatokat szolgáltat. Mindezek ellenére megállapítható, hogy a betegségcsoportok szintjén /Betegségek Nemzetközi Osztályozása főcsoportjai/ az adatok megbízhatónak tekinthetők. Egyetlen kivétel a daganatos betegségek köre, ahol - jólismert okokból - a beteg nem /esetleg családja sem/ tud vagy akar válaszolni a kérdezőnek.

Az orvosok által végzett felmérés /KOMOV/ korlátai elsősorban a diagnózisok egyes "orvosi iskolák" eltérő szemléletéből adódó eltérő megítéléséből adódnak.

Ezek a nehézségek általában megbetegedési helyzet "túlbecsléséhez" vezetnek.

Az országosan is reprezentatív morbiditási vizsgálatok a betegségek következményei tekintetében is tartalmaznak adatokat, azonban a társadalmi szempontból legfontosabb következmények vonatkozásában teljeskörű és rendszeres adatgyűjtésekkel is rendelkezünk. A legfontosabb betegségi következmények közül ismereteink vannak a szűréssel kiemelhető betegségek arányáról, a táppénzes következményekről, a rendszeres kezelésre, gondozásra szoruló arányáról, a kórházi felvétel, illetve kezelés szükségességének gyakoriságáról. A rokkantsághoz vezető betegségekről önálló KSH kiadvány is napvilágot látott. Ismerjük a betegségek gyógyításához szükséges gyógyszerek fogyasztási arányait, és végül, de nem utolsósorban a legsúlyosabb következményhez, a halálhoz vezető betegségek megoszlását.

A rendelkezésre álló adatokból röviden a következők állapíthatók meg:

A keringési rendszer betegségeinek a megbetegedési struktúra teljes spektrumában meghatározó szerepe van. A halálhoz vezető betegségeket áttekintve 1982-ben a 144 318 haláleset 54 %-ban keringési rendszer betegsége, 20 %-ban daganat, 8,5 %-ban külső okok /sérülés, mérgezés/ miatt következett be. Jelentősebb szerepe van még a légzőrendszer /5,4 %/ és az emésztőrendszer /5,1 %/ betegségeinek. A legfontosabb öt betegségcsoport együttesen az összhalálozás 93 %-áért felelős.

Leggyakrabban a keringési betegségek miatt kerül sor rokkantsági nyugdíj megállapítására. /1981-ben az összes rokkant nyugdíjas 42 %-a./ 1981-ben a körzeti orvosok gondozottjainak 42 %-a keringési betegség miatt állt rendszeres ellenőrzés és kezelés alatt. Megközelítően azonos a helyzet az üzemorvosi rendelők nyilvántartásaiban is.

A kórházi kezelést indokló betegségek között - eltekintve a terhesség, szülés és vetélés miatti esetektől - 1981-ben a keringési betegségek álltak az élen /az összes ápolási eset 13,8 %-a/. Jelentős a légzőszervi /12,4 %/, az emésztőszervi /10,3 %/ és a húgy-ivarszervi betegségek miatt szükségessé vált kórházi kezelések aránya is /8,4 %/. A Komplex Országos Morbiditási vizsgálat adatai alapján a rendszeres kezelést igénylő megbetegedések között a magas vérnyomás, bizonyos szívbetegségek, valamint a tüdőbetegségek a leggyakoribbak. A táppénzes esetek okai között is az előkelő ötödik helyen állnak a keringési betegségek, de már a táppénzes napokat tekintve a mozgásszervi betegségek mögött a keringési betegségek állnak a második helyen. A keringési rendszer betegségei ennek alapján egyáltalán nem tekinthetők csupán az időskorúak betegségeinek.

A gyógyszerfogyasztás adatai is egyértelműen a keringési betegségek kiemelkedő fontosságára utalnak. A banális fájdalomcsillapítók és a vitaminok mögött har-

madik helyen a keringési rendszerre ható gyógyszerek forgalma áll /1981-ben 6,40 millió doboz/, megelőzve az altatók és nyugtatók /5,21 millió doboz/ és az antibiotikumok /3,81 millió doboz/ forgalmát.

A demográfiai folyamatok pozitív befolyásolása a morbiditás oldaláról a rendelkezésre álló adatok alapján elsősorban a keringési rendszer betegségei számának csökkentése útján lehetséges.

A keringési betegségeken belül az érbetegségek uralkodó szerepe szembeszökő. Az összes keringési betegségben elhalt 77 801 személy 58 %-a érbetegség, 41 %-a szívbetegség miatt halt meg 1982-ben. Figyelembe véve azt, hogy a szívbetegségek között a szívinfarktus és az ún. ischaemiás szívbetegség majdnem kizárólagos oka a szív ereinek betegsége, az érbetegségek aránya még magasabbnak adódik /93,6 %/.

A halálokok között az egyes kórformákat tekintve a legfontosabb szerepe 1982-ben a heveny szívizom-infarktusnak /14 841 haláleset; 19 %/, az érelmeszesedésnek /10 365 eset; 13,3 %/, az agyi verőerek elzáródásának /10 168 eset; 13,1 %/, az idült ischaemiás szívbetegségnek /9760 eset; 12,5 %/ és az agyvérzésnek /9288 eset; 11,9 %/ volt. Ezek a kórképek együttesen a keringési rendszer betegeiből származó halálozás 69,8 %-át, az összes halálozás 37,7 %-át okozták.

A keringési betegségek elleni küzdelem készültségi foka ma még nem tekinthető teljesnek. A Komplex Országos Morbiditási Vizsgálat során végzett szűrővizsgálatok eredményei szerint a magas vérnyomás betegséggel kiszűrteknek az összes ugyanazon betegségben szenvedők számához /szűréssel kiemelt + már ismert/ viszonyított aránya 31,4 %. Ugyanez az arány, szívbetegségeknél 15,9 % volt.

A gyógyítás és gondozás szerepe a keringési betegségek csoportjában különösen fontos. Az alapellátás ebben a tekintetben is kulcshelyzetben van, hiszen a magas vérnyomás-betegség, de a korai stádiumban lévő keringési betegségek többségének kiszűrése, ellátása, a betegség előrehaladásának a lehetőségek határain belüli maximális lassítása alapvetően az orvosi körzetekben lehetséges. Kiemelten kell ezért kezelni a körzeti orvosi szolgálat ellátóképességét növelő fejlesztési lehetőségeket. A lehető legszélesebb körben kell biztosítani a definitív ellátás lehetőségét már az alapellátás szintjén. Az ilyen betegek rendszeres ellenőrzését és gondozását biztosítani képes gondozóhálózat kialakítása hasonlóképpen fontos feladatnak tűnik

Kiemelkedő szerepe van a keringési betegségek megelőzésében az egészséges életmódnak. A helyes táplálkozási arányok megtartása /szénhidrát, fehérje, zsír, vitaminok, rostos táplálékok/, rendszeres könnyű testmozgás, az energiafelhasználásnak megfelelő kalóriabevitel, káros szokások elhagyása /dohányzás, hajsolt életvitel, élvezeti szerek túlzott fogyasztása/ jelentősen csökkentheti a megbetegedések

gyakoriságát.

A tömegsport helyzetének javítása, tömeges kerékpáros közlekedés feltételeinek hosszú távú kialakítása /pl. kerékpárutak az útvonalak mentén/, még fokozottabb egészségi felvilágosító tevékenység és nem utolsósorban a környezeti ártalmak csökkentése lehet jelentős befolyással a megbetegedési helyzetre. A jó munkahelyi légkör vérnyomáscsökkentő és koszorúér tágító szerepe is igen fontosnak tekinthető. A rosszindulatú daganatok gyakoriságának jelentős - a demográfiai folyamatokra érzékelhetően ható - csökkentése az orvostudomány jelenlegi lehetőségeinek figyelembevételével nem látszik reálisnak. A daganatképződésben az iparosodás, kemizáció és urbanizációs ártalmak kórokozó szerepe mellett egyre több adat szól. Komplex környezetvédelmi programok kidolgozása és végrehajtása a jelenleg is észlelhető eredményeket feltehetően nagymértékben növelné.

A sérülések és mérgezések megelőzése elleni küzdelem komplex társadalmi programok útján vezethet a halálozások csökkenéséhez.

A magyarországi halandóság a hatvanas évek közepe óta fokozatosan romlik, a halálozási arányszám nő. A romlás két összetevő következménye, egyrészt a népesség úgynevezett "öregedése", az idősebb korcsoportok arányának növekedése, másrészt a korszpecifikus halálozási arányszámok tényleges emelkedése okozza. A halandóság romlása 73 %-ban a népesség öregedésének, 27 %-ban a korszpecifikus arányszámok növekedésének következménye. Kismértékű javulás tapasztalható a fiatal korcsoportok halálozási arányszámai esetében, nemzetközi összehasonlításban azonban ez a javulás kisebb, mint a népesedési helyzetüket tekintve hasonló, fejlett országokban. A csecsemőhalandóság javult ugyan az utóbbi években is, de még mindig igen magas szinten áll, 1982-ben a tisztított csecsemőhalandósági arányszám 19,6 ezrelék volt. Az 1980-as évek elején halandóságunk összességében nemzetközi összevetésben igen kedvezőtlen képet mutat, és nem zárhatjuk ki - az eddigi tendenciákat figyelembe véve -, hogy ma már Magyarország halandósági viszonyai a legrosszabbak az északi félteke fejlett és közepesen fejlett országai között.

A halandóság szintjének legáltalánosabban elfogadott középérték jellegű mutatója, a születéskor várható átlagos élettartam, a férfiak esetében 1965 óta folyamatosan 1,3 évvel csökkent. A nők esetében ez a mutató nemzetközileg magas szinten stagnál a 70-es évek közepe óta. Ennél is rosszabb képet mutat a 30 éves korban még várható élettartamok alakulása, amely 1965 óta folyamatosan 3 évvel csökkent a férfiak esetében. Ez a mutató a középkorú és idősebb népesség halandósági viszonyait jellemzi, nagymértékű csökkenése különösen a középkorú férfi lakosság halandóságának romlását mutatja.

A halandóság romlását elsősorban a daganatokból, idült, elfajulásos betegségekből származó, valamint az erőszakos eredetű halálozások számának és arányának növekedése okozta.

Az idült, elfajulásos betegségek okozta halálozások növekedésében az okok között első helyen kell említeni az általánosan jellemző egészségtelen életmódot, a helytelen táplálkozást, a dohányzást, a mozgáshiányt, a fokozódó stresszt. Ezek az életmódbeli tényezők a környezet- és levegőszennyezéssel együtt játszanak szerepet a daganatos betegségek kialakulásában is. Az alkoholizmus terjedése szintén az egészséget károsító tényező, mely az erőszakos halálozások növekedésének is egyik okozója.

A halandóság csökkentésének lehetőségeit kutató elemzések a helyzet romlásával párhuzamosan a hetvenes évek derekán kaptak nagyobb lendületet. E kutatások eredményeként 1980-1981-ben három, a halandósággal foglalkozó kiadvány látott napvilágot. E kiadványok adatbázisául a KSH-ban meglévő, pontosan és részletesen nyilvántartott halálozási adatok szolgáltak.

A mortalitás vizsgálatának, kor szerinti szerkezeti elemzésének legszínvonalasabb és legmegbízhatóbb eszköze a halandósági tábla. Ennek alapján nyomon követhető az egyes életkorokban még várható élettartam egészen a századfordulótól. Megállapítható, hogy a férfi lakosság várható élettartama minden életkorban csökkent 1960-tól 1978-ig. A nők helyzete valamivel kedvezőbb, hiszen az ő várható élettartamuk csak 1970 óta csökken az 1-50 éves életkorokban és csak minimálisan, a születéskor várható átlagos élettartamuk pedig még mindig nőtt, 1970-1978 között mintegy egyharmad évvel.

Pontos tényező a halandóság alakulásában a környezet, a rizikó-tényezők csökkentése megfelelő környezetvédelmi intézkedések segítségével és az életminőség emelése a halandóság csökkentésében lényeges feladat. Ezeknek a tényezőknek a feltárását adja a megjelenés alatt álló kiadványsorozat a területi halandósági különbségekről. Ezeket a különbségeket a nyers és standardizált halálozási arányszámok, a standardizált halandósági hányados és a halandósági tábla mutatói segítségével írhatjuk le. Ily módon megállapítható az esetleges korreláció bizonyos halálokok és társadalmi-gazdasági, demográfiai mutatók között.

Nemzetközi összehasonlításokból kitűnik, hogy Magyarország népességének halandósági színvonalja az iparosodott, fejlett országok között egyike a legmagasabbnak.

A magyarországi halandóság 1970-es évekbeni alakulásával foglalkozó kutatások alapján megállapítható, hogy már az 1976-1980 közötti évi átlagos 12,9 ezrelé-

kes nyers halálozási arány is magasnak számít az iparosodott országok között. Ez az arány az 1980-as években tovább emelkedett. Megállapítható, hogy országunk halálozási viszonyai mindvégig kedvezőtlenek voltak a 20. század folyamán. Ezt az elmarádást nem sikerült behoznunk, sőt az utóbbi évtizedben hátrányunk tovább nőtt. A halandóság alapirányzata napjainkig emelkedő. A halandóság kor szerinti alakulásának elemzése alapján kimutatható, hogy bizonyos korcsoportokban - főként a középkorú férfilakosság esetében - különösen nem várt módon nőtt az 1000 lakosra jutó halálozások száma. A haláloki elemzések azt mutatják, hogy a három vezető halálok /dagana-tos betegségek, keringési rendszer betegségei és erőszakos ok/ emelkedő alapirányza-ta 1979-ben 9000 "többlet"-halálozást eredményezett 1964-hez képest.

3. Család-házasság-válás

Az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején mindinkább bizonyossá vált, hogy a család intézménye lényeges változáson megy keresztül Magyarországon is. A házasság intézménye veszített népszerűségéből, amit a házasságkötések csökkenő száma és gyakorisága bizonyít, a megkötött házasság növekvő hányada bomlik fel válás következtében, és a családok belső életében, funkcióik ellátásában is jelentős módosítások figyelhetők meg. A bekövetkezett változások elemzéséhez bővült az adatbázis: az utolsó öt év alatt jelentősen szaporodott a család vizsgálatához szükséges alapkutatások, adatfelvételek és adatfeldolgozások száma.

Az 1980.évi népszámlálásnak család és háztartás. valamint demográfiai kö-tete az elsődleges forrás a ma eszközölhető áttekintések elkészítésében. Új típusú adatbázis "A háztartások és családok összetétele" című két kötet a KSH kiadásában, amelyek elsősorban a családi-háztartási homogenitás-heterogenitás mértékének méréséhez nyújtanak segítséget. Fontos anyag a "Családi jövedelmek színvonala és szóródása 1977-ben" című KSH kiadvány is, mely a családok jellemzéséhez a gazdasági szempontok alkalmazását teszi lehetővé. Változatlanul egyik legfontosabb munka a Demográfiai Évkönyv, melynek évente megjelenő részletes táblái a család alakulása, működése és felbomlása folyamatos megfigyelésére adnak módot.

Az egyes részkérdések vizsgálatára speciális adatgyűjtésekre is sor került. Így a termékenység alakulásának longitudinális KSH vizsgálata a családok történeté-nek elemzésére is módot nyújt. Az 1980-1981-ben végrehajtott, a válások követke-zményeivel foglalkozó kutatás a család felbomlás utáni adaptáció kérdésének elemzé-séhez nyújt anyagot, az MTA Szociológiai Kutató Intézetének az iskola és a család

kapcsolatával foglalkozó felvétele a család kulturális szerepéről ad tájékoztatást, s ez tágabb értelemben a Művelődéskutató Intézet vizsgálatának témája is, mely nemzetközi összehasonlító kutatás keretében mérte fel a családok kultúraátadó tevékenységét.

A megnövekedett adatbázis segítségével részletesebb elemzések készültek a család változásáról és jelenlegi funkcionálásáról. 1978-ban jelent meg a Kossuth Kiadónál a „Változó család” című kötet, majd 1979-ben a Gondolatnál a család szociológiai vizsgálata során felmerülő problémák bemutatása. A számítástechnika újabb eredményeinek alkalmazása lehetővé tette család-háztartás előreszámítások készítését. A különféle területeken folyó vizsgálatok eredményeinek összegezése alapján koncepció és prognózis készült az ATB Munkaerő és Életszínvonal Bizottsága részére. Egyidejűleg lépések történtek az ismeretek széles körben való terjesztésére is: a Magyar Nők Országos Tanácsa és a Művelődési Minisztérium 1983-ban 80 000 példányban adta ki „A mai magyar család” című 60 oldalas tudományos összefoglaló értékelést.

A kutatások legfontosabb megállapításai:

A nyolcvanas évek elején már vitathatatlan a házasság intézménye népszerűségének hanyatlása. Elsősorban az újránházasságok gyakorisága csökken, de ez jellemzi kisebb mértékben az első házasságok alakulását is. A házasság helyett nő az együttélések szerepe, illetve a külön lakás melletti szexuális és életviteli közöség. A jelenség Nyugat-Európában egy évtizeddel korábban jelentkezett. Magyarországi elterjedését hátráltatja a lakáshozjutás nehézsége nem-házaspárok esetében.

A családok belső életének vizsgálata kimutatta, hogy jelentős változások következtek be a családi szerepekben, amelyek részben megfelelnek a nemek közötti egyenlőség elvének, részben viszont a tradíciók új formában való felélézésének foghatók fel. Sok problémát vet fel a szülő-gyermek viszony változása. A kutatások világgossá tették, hogy a család működésének jellemzéséhez a hagyományos elméletek, melyek a családi harmóniát tekintik a normálisnak, nem alkalmasak. Ezáltal került előtérbe a konfliktus elmélet, mint a családi-működés vizsgálatának eszköze, irányítója. A család működésének problémái nagyobb részt a makrotársadalmi helyzetből levezethető szerepkonfliktusokkal magyarázhatók.

A válások gyakorisága 1980 körül stabilizálódott, majd 1983-ban ismét emelkedett. A jelenlegi válási gyakoriság mellett már a házasságok több mint egyharmadánál, 36-37 százaléknál várható azok felbomlása. A válás-kutatás eredményeként bővült a mutatók száma és ezek több oldalról, közérthetőbben tudják a helyzetet jellemezni. A házasságok felbomlásának magyarázata is több síkon folyt: a hagyományos okkeresés mellett a tényezők több szempontú elemzésére is sor került: nemcsak a házasság megromlásának folyamatát vizsgálták, hanem a házasságot összetartó erők gyengü-

lését és a válás utáni alternatívák jelentőségét is. E téren fontosak a családjog művelőinek munkái is.

A családkutatás eredményei felhasználhatók a családpolitikában. Egyes tanulmányok eleve ezzel a céllal készültek, mint a MEB számára írt koncepció és prognózis, mások olyan helyeken jelentek meg, mint a Társadalmi Szemlében, ahol azzal lehetett számolni, hogy a döntéshozatalban közreműködők leghamarabb megismerhetik. A KEMOT és a Kúvelődési Minisztérium kiadásában megjelent összefoglalás a családi életre nevelést végző pedagógusok felkészítésére szolgált.

A hazai családkutatások színvonala azonos a legfejlettebb demográfiai és szociológiai kutatói bázissal rendelkező európai országokéval. Erre utal, hogy a hazai kutatók több felkérést kapnak nemzetközi együttműködésre, mint amennyinek eleget tudnak tenni. Az Egyesült Államok hatalmas kutatói hálózata az csupán, amellyel a magyar kutatók nem versenyképesek. A külföldi eredmények ismertek a hazai kutatók körében, publikációik ezeket felhasználják.

4. Népeségstruktúra

A népeség strukturális adatait legátfogóbban a népszámlálások tárják fel. A magyar népszámlálások korábbiakban és az utóbbi évtizedekben - programjukat tekintve - egyaránt megfeleltek a vezető nemzetközi színvonalnak és mindazokat az alapadatokat biztosították, amelyek a népeség strukturális áttekintéséhez szükségesek. Az 1970-es és az 1980-as népszámlálások és az 1981-2001 közötti időszakra szóló prognózisok bő lehetőséget adnak a népeség kor-, nem és területi strukturájának elemzéséhez.

Az elmúlt két évtizedben végbement a népeség jelentős arányú öregedése, az öregség társadalmunk egyik lényeges társadalompolitikai problémájává vált. Átalakult a népeség területi elhelyezkedése, nőtt az urbanizáció szintje. Megváltozott a népeség nagyobb korcsoportjainak aránya; csökkent és a jövőben is csökken a fiatalok aránya.

A fiatal népeség kutatása elsősorban korábbi felvételek másodfeldolgozásán alapult, a folyamatban lévő kutatások első eredményei is lényegesen gazdagították ismereteinket a sajátosan fiatalkorúakat érintő népesedési problémákról.

Népesedési helyzetünk jövőjét leginkább befolyásoló tényező, népesedésünk kialakult jellemzői mellett, a termékenység és születésszám alakulása döntő mértékben az ifjúság létszámának és termékenységi magatartásának a függvényévé vált. Ma-

sonló a helyzet a születésekkel szoros kapcsolatban álló házassági, válási, újra-házasodási mozgalommal is, amelyben a fiatalok hasonló szerepet játszanak. A kutatások két irányban folytak. Egyrészt a népmozgalmi és népszámlálási adatoknak a 30 éven aluli népességre vonatkozó részletesebb feltárása, elemzése volt a cél, másfelől pedig az ifjúság általános gazdasági és társadalmi helyzetének a feltárása, tehát mindazon tényezőknél, amelyek az ifjúság demográfiai magatartását befolyásolhatják. Ez utóbbival kapcsolatban főleg a családalapítás és pályakezdés körülményeire, a fiatalok lakásviszonyainak alakulására, anyagi helyzetének bemutatására irányultak a kutatások. Az ifjúság helyzetének elemzésére jó lehetőséget adtak a különböző reprezentatív adatfelvételek, így többek között a hollandosági longitudinális vizsgálatok is, amelyek résztvevői döntő többségében 30 éven aluli fiatalok.

E jelenségeket nem lehet önmagukban, elszakítva az általános gazdasági és társadalmi helyzettől vizsgálni. Ezért a kutatásoknak a jövőben a következő témákra is ki kell terjedniük:

- családalapítás anyagi körülményei;
- a fiatalok lakásviszonyainak alakulása /lakáshoz jutási lehetőségek, többgenerációs családok együttélési problémái/;
- az ifjúság egyes rétegeinek külön-külön való vizsgálata (nem a kor szerinti megoszlás, hanem inkább foglalkozási, végzettségi alapon);
- a gyermekkorú népesség főbb csoportjának jellemzői.

A népesség másik nagy csoportja - és egyre nagyobb hányada - az időskorú nemzedék. E tekintetben a tudományos vizsgálatok hazai és nemzetközi vonatkozásokban is rendkívül kiterjedtek.

A magyar intézmények és kutatók több nemzetközi programban is részt vesznek. Így az IIASA által szervezett program keretében az időskorú személyek ellátása és rokoni kapcsolataik feltárása, az EGB keretén belül pedig az időskorúak gazdasági helyzete, életmódjuk, a nyugdíj melletti foglalkoztatás, az öregek szociális biztonságának elemzése a fő cél.

Sikert aratott az e kutatások alapján készült nemzeti anyag az ENSZ 1982. évi Öregedési Világértékeztetésén. Az öregedéssel kapcsolatos kutatásokat kedvezően jellemzi a különböző tudományágak együttműködése.

E kutatások fontosabb demográfiai megállapításai:

- az időskorú, nyugdíjkorhatáron felüli népesség aránya a magyar népességben 1960 végétől 1980-ig 16,8 %-ról 20,5 %-ra emelkedett, az emelkedés üteme különösen 1960-1970 között volt gyors;
- 1980 után mintegy két évtizeden át az időskorúak száma már kevésbé gyors

ütemben növekszik és arányuk 2000-ben 22-23 % között lesz, majd az ezt követő évtizedekben az öregedés üteme ismét felgyorsul; hazánk népessége az 1980-as és 1990-es években Európa "legelőregedetebb" népességei közé kerül;

- népesedésünk jellemzői, ezen belül halandósági viszonyaik is szerepet játszanak abban, hogy az idős korúak között a férfiakhoz viszonyítva igen magas a nők és így az egyedülállók aránya;
- az előttünk álló egy-másfél évben gyorsan növekszik az idős korúak között a 70, illetve 80 éven felüliek aránya;
- az öregek arányában jelentős települési különbségek vannak, különösen magas arány jellemzi Budapestet, néhány megyét és - különösen a jövőben - az aprófalvas megyéket és a kisebb településeket.

Az elmúlt években viszont jelentős kutatásokat folytattunk a népesség egyes speciális rétegeinek vizsgálatában. Így ide lehet sorolni a nemzetiségi vizsgálatokat, valamint azokat a vizsgálatokat is, melyeket a cigány etnikai népcsoporthoz tartozók tekintetében végeztünk.

A népességstruktúra alakulásában jelentős figyelmet érdemel a népesség területi elhelyezkedése. Az utolsó 4 évtizedben a népesség térbeli átrendeződése jelentős volt; ennek keretében a vándorlási és urbanizációs kutatások egyaránt arra utaltak, hogy ez az átrendeződés - az urbanizációs folyamatok más hatása mellett - negatívan befolyásolja a demográfiai magatartást. Az 1970-es években fokozatosan csökkent a belső vándorlás és megváltoztak a vándorlás fő irányai. Megszűnt, illetve csökkent a nagyobb térségek közötti népességátrendeződés és nőtt a kisebb térségek közötti, illetve a térségeken belüli vándorlások aránya. Változatlanul tart a községekből a városokba irányuló vándorlás.

A kutatások fontosabb témái az utóbbi időszakban a következők voltak:

- a népesség területi elhelyezkedésében, koncentrációjában bekövetkezett változásokat kiváltó folyamatok /részben területi egységenként, méginkább különböző településcsoportonként és településtípusonként értelmezve/;
- az agglomerálódási folyamat népesedési vonatkozásai;
- a nagyvárosokon belüli településrészek eltérő népességi helyzete, a népességszám településrészek közötti átrendeződése;
- az aprófalvak /törpefalvak/ és a külterületi lakotthelyek népesedési helyzete és demográfiai folyamatai.

Ezek a kutatások segítettek felismerni és leírni a vándorlási folyamatok ha-

tásait, a nagyvárosi népességkoncentráció folyamatának következményeit, az elnéptelenedő apró- és törpefalvak demográfiai "eróziójának" folyamatát és határait, a városkörüli népességtömörülés mértékét. Mindezeket a munkákat jelentősen elősegítette az 1980.évi népszámlálás minden korábbinál bővebb adatpublikációja, különösen a települések nagyságcsoportjai szerinti adatokat tartalmazó kötete.

A belső vándorlás erőteljesen megváltoztatta a városok és a községek népességének korösszetételét. A migrációs folyamatban elsősorban a fiatal korosztályok vettek részt. Az 1980-as évekre a községlakó népesség, amely a népességutánpótlás legfőbb forrása volt korábban, ezt a szerepét elvesztette; a fiatal korosztályok elvándorlása a községek, különösen pedig a tanyák, külterületek előregedőéhez vezetett. A városba költöző propagatív korosztályok jelentősen javították a városiak népesség korösszetételét, de a természetes szaporodás utánpótlásához a vártnál kisebb mértékben járultak hozzá. A városfejlődés extenzív kibontakozása, a nők fokozódó gazdasági aktivitása és az igényekkel lépést tartani nem tudó infrastruktúra nem kedvezett a természetes szaporodási viselkedésmód pozitív alakulásának.

A települések népességének korösszetételére vonatkozó vizsgálatok a községek esetében szoros összefüggést tártak fel a településnagyság és a konstrukció között. Minél kisebbek a települések, annál kedvezőtlenebb a korösszetétel és annál nagyobb mértékű az előregedés. A városok esetében az összefüggés már nem ilyen egyértelmű. A főváros népessége előregedett, míg a nagyvárosokat a fiatalos konstrukció jellemzi. A középvárosok korszerkezete stabil, viszont a kisvárosok körében a fiatalodás a jellemző.

A strukturális vizsgálatokhoz tartoznak a magyar értelmiség demográfiai és foglalkozási jellemzőivel foglalkozó kutatások. E vizsgálat sorozat keretében a népszámláláson folytatott kutatások és elemzések bemutatták a magyar értelmiség szerkezeti összetételét, kor és nem szerinti struktúráját, az időbeli változásokat. A tanulmányok feltárták a végzettségi szintek közötti eltéréseket, valamennyi szakmánál bemutatták a kongruencia szintjét is. Külön elemzés készült a jogászokról, a közgazdászokról, pedagógusokról, az agrár és a műszaki értelmiségről. Az ifjúsági kutatás keretében másodlagos feldolgozás alapján ugyanezeket az elemzéseket végezték el a fiatal /34 éves és fiatalabb korú/ értelmiségi csoportokra vonatkozóan is. Ezek a demográfiai kutatások hozzájárultak a napjainkban folyó, az értelmiség helyzetét feltáró viták és vélemények alátámasztásához.

5. Népesedés, társadalom, gazdaság

A népesedés és a kultúra-tudat összefüggéseinek kutatása a nemzetközi demográfiai-szociológiai szakirodalomban meglehetősen újkeletű, ezért nincs nagy szakirodalmi és kevésbé kialakultak a módszerei. Ene összefüggés fontosságának a növekedése, különösen a 70-es évtizedben jól figyelemmel kísérhető; a fellelhető nemzetközi ismeretek és a hazai értékkutatások jelentették azt az alapot, amelynek nyomán a kutatások 1981-ben megkezdődtek. A kutatásokat különösen időszerűvé tette az, hogy a népesedéspolitikával összefüggő tapasztalatok és kutatások az anyagi-gazdasági feltételekkel szemben a kulturális-tudati összefüggések korábban hittnél nagyobb szerepére és fontosságára hívták fel a figyelmet.

Az empirikus kutatások három nagy területen indultak meg. Az első terület a gyermekvállalásban érintett népeiséget öleli fel, és azt a feladatot tűzi ki, hogy feltérképezze a gyermekvállalásban, a családépítésben szerepet játszó motívumokat, azok természetét, szerveződését, a kialakulásuk mögött álló érték-, és normarendszert. Ebben közvetlenül támaszkodhat azokra a családtervezési longitudinális vizsgálatokra, amelyek már egy-másfél évtizeddel korábban megindultak.

A második területet a népesedési kérdésekről kialakult közvélemény jelenti, s így az ezt hordozó felnőtt lakosságot, annak különböző rétegeit és csoportjait érinti. Az első adatfelvételekkel azt szeretnénk megtudni: milyen intenzitású, és mennyire elterjedt nézetek élnek ma az ország népesedési helyzetéről; létezik-e e kérdésekről a közvéleménykutatás mai, modern eszközeivel és módszereivel jól leírható közvélemény; befolyásolják-e a véleményeket erkölcsi-, ideológiai-, politikai indíttatású sztereotípiák, előítéletek; valamint befolyásolja-e a lakosság "jövőképe": optimista vagy pesszimista beállítódása. Feltételezzük, hogy ha ilyen kapcsolatok léteznek, azok valamit megmutatnak a lakosság által kinyilvánított, deklarált vélemények mögött álló értékek és normák természetéből is.

Végül a harmadik területet az értékek és normák közvetítésével foglalkozó csatornák vizsgálata jelenti, közelebbről a különböző - informális és formális (intézményes, szervezeti) - kommunikációs csatornák által közvetített tartalmak dokumentumainak elemzése. Tekintettel arra, hogy a társadalomban meglévő érték-, és normarendszer változása relatíve lassú folyamat, s így bizonyos értékek és normák kialakulása igen régi időkre vezethető vissza, s hagyományozódik tovább generációról-generációra. Ezek természetéről, mechanizmusairól sokszor kizárólag csak a különböző dokumentumok - pl. szokások leírásai, jogszabályok, politikai irodalom tömegkommu-

nikációs tartalmak stb. - alapján alkothatunk képet. Ez orientálhat bennünket abban is, hogy megállapítsuk: lehetséges-e, s ha igen, hogyan lehetséges az értékek és normák rendszerét és tartalmát befolyásolni, esetünkben: milyen mértékben számíthatunk a népesedéspropaganda hatékonyságára.

Létrejött a népesedési közvéleménykutatások átfogó koncepciója és kialakultak a folyamatos népesedési közvéleménykutatások szervezeti keretei. Ennek alapján többéves szünet után folytatódtak az 1970-es években megkezdett közvéleménykutatások. 1982-ben "Az öregedés komplex problémái" Akadémiai Ad Hoc Munkabizottság felkérésére országos reprezentatív mintán közvéleménykutatást hajtottunk végre az öregességgel kapcsolatos nézetekről és előítéletekről. Bár ennek speciális célja csak kevéssé kapcsolódik direkt módon népesedési problémákhoz, mégis voltak olyan eredményei, amelyek általános érvényűek, s így fő célkitűzéseinket is szolgálták.

Kimutattuk, hogy a közvéleményben - az életmódváltozásai következtében - valamelyest fellazultak az öregekkel való családi együttélésre vonatkozó normatívák. Az öregekről gondoskodást általában ma is a fiatalabb családtagok kötelességének érzik az emberek, de az a tény, hogy ezt a mai családok nehezen tudják megvalósítani, ma már sokszor nyilvánul meg ambivalens, vagy éppenséggel az időskorúak iránti intoleráns magatartásban. A vélemények többváltozós matematikai-statisztikai elemzései révén kimutathattuk azt is, hogy az időskorúakról való gondolkodásmód különböző, egymástól elkülönülő mezőnyökben jelentkezik, és attól függően, hogy a gondolkodásmód mely mezőnyéről /faktoráról/ van szó, beszélhetünk az öregek iránti toleránsabb, vagy intoleránsabb beállítódásról.

Igen érdekes - és ez feltehetően a családi élettel kapcsolatos más véleményeknek is jellemzője lehet - annak valószínűsítése, hogy a szerelem olyan területe a mindennapi életnek, amely gondolkodásmódunkban /önálló faktorként/ elkülönül, amelyet ma is még bizonyos fokú prűdéria, erkölcsi szigor jellemez. Pontos eredménynek tekintjük továbbá, hogy mind a családi élet egyes vonatkozásairól alkotott véleményeket, mind pedig az ún. előítéletes gondolkodást milyen nagymértékben jellemez egy olyan, kutatásainkban eddig még nem alkalmazott változó, mint a vallásosság foka.

1983-ban zajlott le egy másik, általánosabb népesedési témákkal foglalkozó közvéleménykutatás adatfelvétele is. Ennek kérdőíve kiterjed a közvélemény által ideálisnak tartott, és az ún. "nagy családot" jellemző gyermekszámnak, valamint a sokgyermekes családokról alkotott véleménynek és előítéleteknek vizsgálatára; az állam és a privát szféra közötti viszony megítélésének tudakolására, valamint a lakosság optimista illetve pesszimista beállítódásának vizsgálatára. Ez utóbbi kérdés-

blokkot a franciaországi INED 1970-es években végzett közvéleménykutatásinak hazai adaptálása után már több alkalommal kipróbáltuk közvéleménykutatói kérdőíveken.

Az előzetes adatok szerint a többség úgy gondolja, a fiatal házások ma nem vállalkoznak annyi gyermekre, amennyi ideális lenne. Ezt azonban inkább megértő, semmint elítélő vélemények övezik, okokként az anyagi-, és lakáskörülményeket, valamint a rohanó élettempót említik legtöbben. Ugy tűnik, a közvélemény számára ma még nem jelent reális veszélyt a népességszám csökkenése, ám ha ez 2000-ig mégis bekövetkezne, az a vélemények szerint nagyon súlyos lenne. Az előzetes eredményekből az is kitűnik, hogy mind a sokgyermekes szülők megítélésére, mind pedig az állam és a privát szféra viszonyáról meglévő nézetekre hatással van az előítéletes gondolkodásmódot jellemző két "lágy" változó: a vallásosság foka és a cigány lakosság elterjedtségéről alkotott vélemények.

A népesedést érintő értékeket és normákat közvetítő "csatornák" elemzése a nemzetközi szakkutatások területén igen hiányos, ezért kutatásaink több vonalon indultak el:

- A 17 éves és fiatalabb életkorú, házasságon kívüli szülések vizsgálatának előtanulmányaként került sor a házasságon kívüli szülésekkel kapcsolatos magyar jogi népszokások vizsgálatára, kiemelve e népszokások azon elemeit, amely egy napjainkig is továbbélő előítéletes gondolkodásmód jelenlétéről árulkodik. Rámutathatunk arra, hogy a régebbi időben ez az előítéletes gondolkodásmód a házasságon kívüli szüléseknek csak bizonyos típusainál nyilvánult meg, de nyomait még napjaink gyakorlata is magán viseli.
- Az időskorúakkal kapcsolatos előítéletes gondolkodásmód vizsgálatának előtanulmányaként került sor az öregkorra, az öreg emberekre vonatkozó magyar közmondások tartalomelemzésére. Ennek révén emelhattunk ki olyan, az öregek iránti toleranciát és intoleranciát sugalló sztereotípiákat, amelyek hosszú élettartamúnak bizonyulnak, s napjainkban is alkalmasak arra, hogy az előítéletes gondolkodásmódot jellemezzék.

Az előzőekben bemutatott kutatásokat - bár nem előzmények nélkül valók - már az eddigi eredmények alapján is hiánypótló jelentőségűeknek minősíthetjük.

A megváltozott népesedési helyzet, valamint a hosszabb távú népességfejlődés alapján az 1980-as évek elején világossá vált, hogy hazánkban a jövőben a népesedés és a gazdaság közötti hatások és kapcsolatok a korábbiaknál nagyobb jelentőségűek lesznek; ennek legfontosabb elemeként a jövőben erőteljesen növekszik a népesedési folyamatoknak és struktúrájának a gazdasági fejlődésre gyakorolt hatása.

Noha a gazdaságdemográfiai kutatások az 1960-as évek közepétől mintegy más-

fél évtizeden át szüneteltek hazánkban, a még meglévő kutatási hagyományokra és kapacitásokra támaszkodó kutatás elsősorban a népesedésnek a társadalmi-gazdasági fejlődést érintő hatásai feltárásában ért el kezdeti eredményeket.

Így a népesedési folyamatokról és népességstruktúrából adódó fejlődési-fejlesztési korlátok - népességprognózisokon alapuló - átfogó bemutatása mellett külön folytak kutatások a népesedés és az oktatás, a népesedés és területfejlesztés, a népesedés és a munkaerő volumene, valamint életkori - szakmai - iskolázottsági összetételének összefüggései témakörökben.

A társadalmi-gazdasági tervezés és a népesedés - népesedéspolitika kapcsolatával foglalkozó elméleti-módszertani és az intézményrendszert érintő kutatások lezárultak, a kutatás zárótanulmánya elkészült.

A kutatások demográfiai oldalról minden korábbinál átfogóbban és teljesebben megalapozták az 1981-2000 közötti időszakra szóló távlati társadalom-gazdaság fejlesztési elgondolásokat és ezek egyes, a népesedéssel közvetlenül kapcsolatban lévő részterületeit.

A kutatások a gyakorlati cselekvés számára alkalmas konkrétsággal feltárták a népesedés jövőbeni alakulásából a gazdasági és a társadalmi fejlődés számára adott meghatározottságokat és korlátokat. A kutatások lezárását lehetővé tevő eredmények születtek a társadalmi-gazdasági tervezés és a népesedéstervezés, valamint a népesedéspolitika koncepciójának kidolgozása közötti módszertani-metodológiai összefüggéseket érintő kutatásokban.

E kutatások kezdeti szakaszukban vannak; a kezdeti eredmények is arra utalnak, hogy e témakör kutatása jelentheti az előttünk álló években a kutatások egyik lényeges prioritását.

6. A népesség jövőbeni alakulása, népesedéspolitika

1981-ben megkezdődött az ország népességének - már hosszabb ideje jelzett - csökkenése. Az 1979-ben kiadott, az 1980-2021 közötti időszakra szóló népességprognózisoktól a tényleges népességfejlődés egyre jelentősebben eltért; ennek fő oka a termékenység feltételezettnél kedvezőtlenebb alakulása volt. Sürgető igény merült fel területi részletezettségű népességprognózisok kidolgozására.

1981-1984 között létrejött az 1981-2001 közötti időszakra szóló népességprognózisok rendszere. Az elmúlt években sorra elkészült az 1981-2001 közötti időszakra

- az országos népességprognózis;
- a területi népességprognózis;
- Budapest és az agglomeráció népességprognózisa;
- a megyeszékhelyek népességprognózisa;
- a család- és háztartásprognózis.

A prognózisok az 1980-as népszámlálás adatbázisán, 63 területi egység prognózisának aggregálásával készültek és így figyelembe vették a termékenység és a halandóság mellett a belső vándorlást is. Ezzel elsődíben készültek tudományosan megalapozott területi prognózisok hazánkban.

A népességprognózisok rendszerének kidolgozását érdemi metodológiai-módszertani fejlődés tette lehetővé, amely önmagában is tudományos eredménynek tekintendő. A kutatás további eredménye az a számítástechnikai rendszer - törzsprogram és a csatlakozó programok -, amely lehetővé teszi, hogy a jövőben a prognózisok korrigálása, kutatóprognózisok készítése igen gyors lehessen.

A népességprognózisok alapján megkezdődött és előrehaladt a származtatott társadalmi-demográfiai prognózisok létrehozása. Eddig elkészült a népesség iskolázottságának, szakképzettségének, valamint a társadalmi mobilitás és szerkezet előzetes prognózisa és megkezdődtek a népesség egészségi állapotának és foglalkoztatásának prognosztizálási munkái.

Az 1981-2001-közötti időszakra szóló prognózisok alapján ugyancsak megkezdődött és előrehaladt a 2000 utáni évtizedek népességfejlődésének kutatása.

A kutatások legfontosabb eredményeit, megállapításait az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- a magyar népesség csökkenése az ezredfordulón túlnyúló, tartós folyamat, amelynek következményeként 2000-ig 5-600 ezer fővel csökken az ország népességszáma;
- a népességcsökkenés az előttünk álló egy-másfél évtizedben tartósan igen kevésbé befolyásolható, a népesség csökkenés nagyobb hányada az elmúlt évtizedekben kialakult népességstruktúrából elkerülhetetlenül adódik;
- a népességcsökkenés-időtartamából adódóan - mértékadóan érinti a népességstruktúrát és nagyságrendje miatt fontos népesedési tényezővé válik;
- az 1980-as évek közepén megkezdődik Budapest népességcsökkenése és a csökkenés mértéke olyan, amely jelentősen befolyásolhatja a városfejlesztés hosszú távú stratégiáját;

- a termékenység és halandóság viszonylag kis területi különbségei miatt a belföldi vándorlás nagysága szinte alig játszik szerepet a népességcsökkenésben; ez alapvetően az egyidejűleg jelentkező alacsony élveszületésre és magas halálozásra vezethető vissza;
- az előttünk álló két évtizedben a népességcsökkenés szinte teljesen Budapestet, a községeket és a falvakat érinti;
- a családok demográfiai összetételének változásában a demográfiai elemek kisebb szerepet játszanak, az nagyjából a családot érintő társadalmi-gazdasági hatásokra vezethető vissza.

Befejezés előtt áll a prognózisok pontosságával, beválásával foglalkozó kutatás. Ennek eredményei azt mutatják, hogy a népességfejlődés prognosztizált és tényleges folyamata 1980-1984 között lényegében azonosak és a népességprognózis közép- és a népgazdasági tervezésben is felhasznált - változata ebben az időszakban a reálisan elvárható, nagy pontossággal jelezte előre a népességszám és a népességstruktúra változását.

A kutatások részletes eredményeit a Népeségtudományi Kutató Intézet 1984 közepéig 6-8 önálló kötetben közreadta, illetve közreadja. A kutatások eredményeit 1983 májusában és 1984 áprilisában tudományos szemináriumokon vitatták meg; ezek anyaga a közeljövőben megjelenik.

Az elvégzett kutatások a korábbiaknál sokoldalúbban és teljesebben alapozták meg a távlati-társadalmi fejlesztési elgondolásokat, jelentős szerepet játszottak a jövőben népesedéspolitika céljainak, prioritásainak és mozgásterének kialakításában.

A népességprognózisok rendszerének létrehozásával, az ezekre épülő származtatott társadalmi-demográfiai prognózisok kidolgozásával, a felhasznált módszertani apparátus korszerűbbé válásával a hazai népességelőrejelzések kidolgozásában és tudományos megalapozottságában a nemzetközileg élenjáró kutatásoktól való korábban létrejött elmaradás nagyjából megszűnt és ezzel a hazai demográfiai prognózisok színvonala, részletességük nem marad el a legfejlettebb demográfiai kutatóbázissal rendelkező országok hasonló kutatási eredményeitől.

Az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején hazánkban új, a korábbinál kedvezőtlenebb és bonyolultabb népesedési helyzet alakult ki. Súlyosabbá vált ennek részletes feltárása, az 1973-as népesedéspolitikai határozat tapasztalatainak elemzése és az új népesedési helyzetnek megfelelő, új népesedéspolitika kidolgozása is.

A demográfiai kutatás bázisintézményei az 1980-1983-as években - önálló kutatási irányt létrehozva - elvégezték az új népesedési helyzet részletes és átfogó

elemzését és aktívan, folyamatosan résztvettek a távlati népesedéspolitikai koncepció tudományos megalapozásában és kidolgozásában. Az MTA Gazdaság és Jogtudományok Osztálya és a KSH 1981-ben a népesedéspolitikával foglalkozó tudományos konferenciát rendezett. A konferencia anyagát a Statisztikai Kiadó Vállalat adta ki. A népesedéspolitikával összefüggő újabb kutatási eredmények alapján a Népeségtudományi Kutató Intézet 1985 tavaszán tudományos szemináriumot rendez és ennek anyagát kiadja. A kutatások eddigi eredményei több kötetben és tanulmánykötetben jelentek, illetve jelennek meg.

A népeséspolitikával foglalkozó egyes kutatások közül előrehaladt és 1984-ben előreláthatóan befejeződik az 1983-as népesedéspolitikai intézkedések hatásainak feltárása. E kutatások a tapasztalatok összegyűjtésével, minősítésével, az intézkedések hatásmechanizmusainak feltárásával nagymértékben hozzájárultak egyrészt az 1973-as népesedéspolitikai intézkedések tudományosan megalapozott értékeléséhez, másrészt a jövőbeni népesedéspolitikai magatartás egyes meghatározó fontosságú jellemzőinek /időtáv, folyamatosság, realitás, komplexitás stb./ megalapozásához.

A számunkra népesedési és népesedéspolitikai szempontból mértékadó európai országok népesedésének és népesedéspolitikájának figyelemmel kísérése, az állami rendelkezések számontartása általában a népesedéspolitikai nemzetközi tapasztalatainak elemzése folyamatos kutatási feladat. E kutatások előrehaladását az elmúlt években több jelentősebb kiadvány jelezte. Ezek a kutatások a nemzetközi tapasztalatok általánosításával, adaptálhatóságának mérlegelésével, a különböző gyakorlati, cselekvési, megoldási módok és lehetőségek feltárásával, a népesedéspolitikák főbb fejlődési irányainak, népesedélméleti megalapozottságának bemutatásával jelentettek elsősorban hozzájárulást a népesedéspolitikai tudomány megalapozásához.

A kutatások legfontosabb eredményeit, megállapításait az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- hazánkban az 1970-es évek végétől új, kedvezőtlenebb népesedési helyzet alakult ki. Ezt a változatlanul alacsony termékenység és az elveszülések számának ingadozása mellett az igen magas szintű halandóság, a népességcsökkenés megindulása, a népesség öregedése, a család működésének zavarái jellemzik;
- ennek a kedvezőtlen népesedési helyzetnek a romló tendenciái csak hosszabb időtávon korlátozhatók, állíthatók meg;
- a népesedéspolitikai fő céljaként a népességcsökkenés fokozatos korlátozását, hosszabb távlatban megállítást, majd a népesség szaporodását, javuló népességstruktúra mellett kell meghatározni;

- a népesedéspolitikát tartalmát lényegesen ki kell bővíteni és a korábbiaknál teljesebben össze kell hangolni a társadalompolitika egészével.

A kutatások minden bizonnyal legjelentősebb eredménye egyrészt az, hogy átfogóan feltárták a hazánkban az 1970-es évek végére kialakult új népesedési helyzetet, másrészt 1981-ig fő vonásaiban, majd ezt követően egyes részleteiben kidolgozták az ország megváltozott, korábbinál kedvezőtlenebb és tartósan romló tendenciákat mutató népesedési helyzetének megfelelő új népesedéspolitikai elméleti alapjait, céljait, alapelveit és jellemzőit. E kutatások szolgáltak alapul az 1981 szeptemberi népesedéspolitikai párthatározat tudományos alapjául.

Az előzők mellett nem születtek meg a várt eredmények, illetve változatlanul a szükségletektől való elmaradás tapasztalható a népesedésselméleti kutatásokban, a nemzetközi tapasztalatok általánosításában, végül a népesedéspolitikai történeti kutatásában.

A kutatások előtt álló legfontosabb feladat a népesedéspolitikai végrehajtásának, és a változó népesedési viszonyoknak folyamatos figyelemmel kísérése, az ehhez szükséges intézmények /rendszeres népesedési közvéleménykutatások és jelentések a népesedési helyzet alakulásáról, a népesedési cselekvésről, az ehhez szükséges megfelelő módszerek kifejlesztése és adaptálása stb./ létrehozása.

III. ÖSSZEFOGLALÁS

1. A kutatási eredmények átfogó minősítése

A magyar demográfia 1956 után egyrészt támaszkodva a korábbi nemzetközileg elismert eredményekre és hagyományokra, másrészt élve a politikai viszonyok adta lehetőségekkel és reagálva a nemzetközi mércével mérve is sajátos magyar népesedési helyzetre, nagyarányú fejlődésen ment keresztül. Az 50-es évtized végére, az 60-as évtized elejére kiépültek a tudományág különböző intézményei. Az 60-as évtizedben a magyar népesedéstudományi kutatások - ezen belül elsősorban a termékenységével és az ezzel összefüggő népesedéspolitikával kapcsolatos kutatások - a világ élvonalába emelkedtek. Mindez érdeklődést váltott ki a tudományág nemzetközi szakértői és főbb intézményei között is; az elért eredmények elismerése általános volt.

Az 70-es évtizedben a demográfiai kutatások a szükségesnél kisebb koncentrálttsággal és egyes vonatkozásokban késedelemmel foglalkoztak népesedés alakulásának új jelenségeivel, így az 1973-as népesedési határozat alapján hozott intézkedések hatásának elemzésével, értékelésével, vagy a halandóság növekedésével. Késett a gazdasági változásoknak a népesedésre gyakorolt hatásának felmérése is, így például olyan témák vizsgálata mint a fogyasztási szokások alakulásának befolyása a mortalitásra, vagy a területi fejlesztési gyakorlat következményei a népesség struktúrájára. Ennek következtében a hazai demográfiai tudomány és a népesedési kutatások az 70-es évtized végén, akár a nemzetközi elismertséget, akár a társadalmi szükségleteknek való megfelelést tekintjük, kevésbé kedvező helyzetben volt, mint korábban; a kutatások helyzetét egyidejűleg jellemezték eredmények és hiányosságok. Ezt a helyzetet a tudományág vezető intézményei az 1970-es évek végén felismerték és az MTA Demográfiai Bizottságának irányításával részletesen elemezték, meghatározva a főbb jövőbeni teendőket is. Ezeket az elmúlt évek kutatásai figyelembe vették és részben már teljesítették is.

Az 1980-as évek elején a hazai demográfiai kutatások egyes főbb témaköreit - a hazai társadalmi szükségletek és a nemzetközi színvonal összefüggésében - az alábbiak jellemzik:

- egyes népesedési folyamatok kutatása területén a hazai eredmények a nemzetközi demográfiai kutatások élvonalához tartoznak. Ide sorolható a ter-

mékenység alakulásának vizsgálata, a termékenységre ható tényezők felmérése és a kutatási módszerek széles skálájának kifejlesztése; a csecsemőhalandóság részletes elemzése; a családok struktúrájának, működésének és fokozódó instabilitásának vizsgálata; a népesség öregedésének és az időskorú népesség jellegzetességeinek bemutatása; a biodemográfiai és humánbiológiai kutatások demográfiai vonatkozásai; a paleodemográfiai kutatások;

- más demográfiai témakörök kutatása területén viszonylagos - egyes vonatkozásokban csak időbeni - elmaradás jött létre. Ide sorolható a halandóság kutatása, a népességprognózisok készítése, a területi összefüggések kutatása;
- hosszabb ideje szünetelnek, illetve szűk körre korlátozódnak a gazdaságdemográfiai, különösen a gazdaság és népesedés kölcsönhatásával foglalkozó kutatások és népesedésméleti munkák, valamint a népesség kiegyenlítettlen korösszetételének és a népességcsökkenésnek gazdasági és társadalmi következményeire vonatkozó kutatások; a történeti demográfiai kutatások igen kevésbé foglalkoznak az utóbbi egy-másfél évszázad demográfiai folyamatainak kutatásával.

A hazai népesedési kutatások számára igen kedvező lehetőségeket teremt a népesedésszociológia hagyományosan, sok évtized óta nemzetközi mércével mérve is, magas színvonalra. Hasonlóképpen kedvező a rokon tudományokban - közgazdaságtan, szociológia, pszichológia, településföldrajz, biológia, genetika, orvostudományok stb. - folyó, a népesedés alakulását érintő kutatások szaporodása, azonban ezek felhasználására, a népességtudományba való integrálására még nem történt meg minden. Hasonlóképpen elmaradt magában a demográfia területén, a különböző részterületeken folyó kisebb-nagyobb jelentőségű kutatásoknak a koordinálása és összegezése is. További probléma, hogy a hazai demográfiai kutatásokat hosszabb ideje egyidejűleg jellemzi az empirikus kutatási eredmények gazdagsága és az egyes népesedési folyamatok, jelenségek átfogó magyarázatának hiánya, az elméleti általánosítás gyengeségei. A demográfiai módszertan nemzetközileg igen gyors fejlődésével az elmúlt egy-másfél évtizedben a hazai demográfia nem tartott lépést, fokozatosan jelentős elmaradás halmozódott fel.

Az előzőekben vázolt kép és az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején kialakult új népesedési helyzet elkerülhetetlenné teszi, hogy a hazai demográfiai kutatások az 80-as évtizedben egyidejűleg oldják meg az alábbi feladatokat:

- az alapkutatások számára tartós prioritást eredményező feltételek, megfelelő kutatói kapacitás biztosítása, különösen az alapvető demográfiai fo-

lyamatok, a népesedésméleti és a metodológiai-módszertani kutatások területén;

- a kutatási kapacitások koncentrációja a népesedéspolitikai mind teljesebb tudományos megalapozására és így az alkalmazott jellegű, de elméletileg és módszertanilag megalapozott kutatások jelenlegi szerepének biztosítása;
- a hiányzó, vagy a szükségleteknél kisebb mértékben folyó kutatások viszonylag gyors kifejlesztése.

Változatlanul nem lenne helyes a népesedést érintő kutatások sokszínűségét, sokféleségét, jelentősebben csökkenteni, ugyanakkor elkerülhetetlen a társadalmilag fontos, illetve a részben ma is hiányosan kutatott témák kiemelt támogatása.

2. Az MTA IX. Osztályának 1982.évi, a demográfiai kutatások helyzetével foglalkozó határozatának végrehajtása

Az elmúlt években - az Osztály állásfoglalásának megfelelően - a tudományág erőfeszítéseit a kedvezőtlen népesedési helyzet részletesebb feltárására és a népesedéspolitikai tudományos megalapozására koncentrálták. Ennek egyik fő eszközeként létrejött a "Népesedés és népesedéspolitikai" című tárcaszintű, középtávú kutatási főirány. A főirányon belül kiemelt szerepet kapott a halandóság és a népesedéspolitikai, valamint a jövőbeni népességfejlődés kutatása. A tudományág bázisintézményei - külön program alapján - folyamatosan és közvetlenül résztvettek a távlati népesedéspolitikai koncepció kidolgozásában. A kutatási kapacitások koncentrációja eredményeként ezeken a kutatási területeken a programokban meghatározott feladatok túlnyomó többsége határidőre teljesült és ennek alapján jelentősen növekedett a publikációk száma. Összességében e kutatások kellő részletességgel feltárták a kialakult új népesedési helyzetet és jó alapot szolgáltak a távlati népesedéspolitikai koncepció kidolgozása számára.

Növekedett a demográfiai, szakmai tudományos vitafórumok száma. Az MTA Demográfiai Bizottsága, a Magyar Család- és Nővédelmi Tudományos Társaság, a tudományág bázisintézményei és más intézmények a korábbiaknál több tudományos konferenciát, szemináriumot, vitaülést rendeztek. A fontosabb vitafórumok anyagai publikálásra kerültek.

Az elmúlt években megélnékvált a tudományág publikációs tevékenysége. Ebben szerepet játszott az, hogy erre az időre esett az 1980-as népszámlálás eredményeinek közreadása, általánosabbá vált a korábbinál gyakoribb tudományos vitafórumok anyagainak kiadása, végül új kiadványsorozatként létrejött a Népeségtudományi Kutató Inté-

zet "Kutatási Jelentései" sorozata és ennek szakosított változatai. Hozzájárult a kedvező változásokhoz az is, hogy a különböző kiadók a korábbiaknál lényegesen több népesedési tárgyú könyvet adtak, illetve várhatóan adnak ki. Ugyanakkor nincs érdemi előrehaladás a Demográfiai Kézikönyv, általában a tudományág alapvető jelentőségű elméleti és módszertani kézikönyveinek kiadásában.

A népesség alakulásának sokoldalúbb és elmélyültebb kutatását hátráltatja a szakemberhiány, ami következménye annak, hogy még mindig nem indult meg az egyetemi demográfus képzés, sem graduális, sem postgraduális szinten. Nincs előrehaladás a demográfiai tankönyv megírásában sem. Meggyorsult viszont a tudományos minősítéssel rendelkezők számának növekedése.

Az elmúlt években bővültek a tudományág hazai és nemzetközi kapcsolatai. Közös együttműködésben végzett kutatásokon alapuló kapcsolatok létrejötte mindenekelőtt a hazai kutatásokat jellemzi. Így a korábbiaknál sokrétűbb kapcsolat épült ki egyes témák vizsgálatánál a tudományág bázisintézményei és más demográfiai kutatóhelyek, valamint más tudományágak - mindenekelőtt a szociológia, a közgazdaságtudomány, a pszichológia - kutatóhelyei között. A változatlanul elégtelen intenzitású nemzetközi kapcsolatokban kezdeti eredmények mutatkoznak; a nem szocialista országokhoz fűződő kapcsolatokban kissé növekedett az intézmények közötti együttműködések száma és a szocialista országokkal megkezdődött és hosszabb távon eredményesnek ígérkezik a szorosabb és rendszeresebb kétoldalú kapcsolatok kiépítése.

Összefoglalóan megállapítható, hogy az elmúlt 3-5 évben a demográfiai kutatásokat, a tudományág belső életét élénkülés, bővülő kapcsolatok, és a mértékadó tudományos eredmények számának és színvonalának növekedése jellemzi. Mindez jól szolgálta a távlati népesedéspolitikai koncepció kidolgozását.

IV. A NÉPESEDÉSSEL ÖSSZEFÜGGŐ A NÉPESEDÉSPOLITIKAI CÉLOKAT MEGALAPOZÓ JÖVŐBENI TUDOMÁNYOS KUTATÁS FŐ IRÁNYAI

1. A kutatások főbb irányai és feladatai

A demográfiai kutatások fejlődésében az elmúlt évtizedekben világszerte átfogó irányzatváltozás figyelhető meg. Fokozatosan csökkent a súlya annak az irányzatnak, amely a demográfiai kutatások tisztaságát hirdeti, és amely mindenekelőtt a népesség és a népesedés részletes leírását és a népesedési folyamatok, struktúrák, demográfiai eszközökkel, módszerekkel történő feltárását tartja feladatának. Folytatódott a demográfia tisztán biológiai irányzatának már korábban is érvényesülő térvesztése, ugyanakkor növekvő mértékben érvényesült az az irányzat, amelyet "átfogó" irányzatnak nevezhetünk és amely elsősorban a bonyolult demográfiai valóság globális, átfogó és sokoldalú feltárását tartja fő feladatnak. Ez együttjárt az interdiszciplináris megközelítés terjedésével.

Magyarországon az 1970-es években a demográfiai kutatásokat érintő társadalmi-gazdasági változások három egymástól jól elkülöníthető dimenzióban jelentkeztek. Elsőként említendő annak felismerése, hogy a népesedés alakulása társadalmi, gazdasági és politikai probléma és befolyásolására tudományosan megalapozott népesedéspolitikára van szükség. Emellett az átalakuló társadalmi-gazdasági tervezés a korábbiaknál nagyobb és minőségében is más követelményeket, igényeket támasztott a népesedésszatisztikával és a demográfiai kutatásokkal szemben.

Másodikként azon társadalmi-gazdasági változásokról kell szólni, amelyek módosították a népesség biológiai-természeti-társadalmi létfeltételeit, a környezetet. A kedvezőtlen hatások megfigyelése nyomán egyre általánosabbá váltak azok a felismerések, amelyek a népesedés minőségével, a népesség egészségi-biológiai állapotával összefüggő kutatások növekvő fontosságát hangsúlyozták.

Végül harmadik dimenzióként egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a népesedési folyamatok, jelenségek megmagyarázásában, különösen pedig előrejelzésében növekszik más tudományágak, így elsősorban a szociológia, a közgazdaságtudomány, a társadalomlélektan és a biológia szerepe. Ez elsősorban a már korábban is jellemző interdiszciplináris megközelítés általánosabbá válását igényelte és jelentette. Mind ezeknek a felismeréseknek a jövőbeni demográfiai kutatások kijelölésében is alapvető szerepe

lesz. A tudományággal szembeni társadalmi szükségletek figyelembe vétele mellett azonban tekintettel kell lenni a tudományág immanens fejlődését jellemző tendenciákra is.

Hazánkban a következő évtizedekben a népesedés nagyfontosságú, nemzeti és társadalompolitikai kérdés lesz. Annak érdekében, hogy e kérdés kezelésében ne a rögtönzések, az érzelmelek, az indulatok kerekedjenek felül, nemcsak kutatni kell, de köztudottá is kell tenni a népesedési helyzet és a társadalmi-gazdasági fejlődés közötti összefüggéseket, a múlt népesedési folyamatainak meghatározó szerepét az előttünk álló évtizedekben, a korlátokat, amelyeket ezek szabnak, a népesedési automatizmusok növekvő erejét.

Mai és belátható népesedési helyzetünk közvetlenül és tartósan érinti a társadalompolitika formálódását és hatással van az általános politika alakulására is. Ezért a jövőben - több évtized távlatában is - a népesedési folyamatokat aktívan és sokoldalúan befolyásoló, a népesedési folyamatok hatását a korábbiaknál teljesebben figyelembevevő társadalmi magatartást kell tanusítanunk; folyamatos, a korábbiaknál bővebb tartalmú, a népesedési helyzet alakulásával változó és a társadalompolitika szerves részeként érvényesülő hosszútávú népesedéspolitikát kell folytatni. A demográfiai kutatások iránti társadalmi igény ezért az előttünk álló időszakban jelentősen növekszik, a tudományos kutatásban és a társadalmi cselekvésben egyaránt nagyobb szerepet kap a demográfiai megközelítés.

Az előttünk álló két évtizedben növekszik azoknak a demográfiai kutatásoknak a szerepe, amelyek a népesedés és a társadalmi-gazdasági fejlődés közötti kölcsönös kapcsolatokat és hatásmechanizmusokat elemzik. Növekszik a népesedéspolitikával, annak eszközrendszerével, hatékonyságával összefüggő kutatások, valamint a társadalmi-demográfiai előrejelzések szerepe. Várhatóan létrejön a "középszintű" elméletek kidolgozásának reális lehetősége egy-egy demográfiai folyamat megmagyarázásában, növekszik a népesedéselméletek művelésének jelentősége.

A kutatások során hosszútávon is kiemelt figyelmet kell fordítani az alapkutatásokra, a társadalmi cselekvést közvetlenül megalapozó, egy-egy népesedési folyamat, jelenség komplex megismerését több tudományág együttműködésével kitűző, végül a magyar népesedési viszonyok sajátosságait feltáró kutatásokra. A kutatások - a demográfiai folyamatok természetének megfelelően - általában több évtizednyi időtartamot fognak át és szükségképpen túlnyúlhatnak az ezredfordulón. Az alapkutatásokat a 2000-ig terjedő időszak egészében kiemelten kell kezelni és ezekkel rugalmasan kell összekapcsolni a középtávú prioritást kapó - nagyjából alkalmazott jellegű - kutatási programokat.

A magyar népesedés sajátosságai, a népesedési kutatások eddigi eredményei, ezen eredmények nemzetközi elismerése nagy lehetőséget nyújt arra, hogy a jövőben fokozzuk külföldi kapcsolatainkat, más országok kutatóival való együttműködésünket. E kapcsolatok nemcsak a nemzetközi elismerést növelhetik, hanem lényeges feltételként hozzájárulhatnak a tudomány fejlődéséhez is, felgyorsíthatják azt.

2. Távlati és középtávú kutatási programok

A jövőben az előzőek alapján és hosszabb távon a népesedési kutatások szervezésében az alábbi általános irányelveket célszerű érvényesíteni:

a/ prioritást, illetve fokozottabb támogatást kell biztosítani azoknak a kutatásoknak, amelyek közvetlenül felhasználhatók a hosszútávú társadalmi-gazdasági tervezésben és a népesedéspolitikai döntésekben;

b/ a közelmúlt és a mai demográfiai folyamatok jobb megismerésére irányuló alapkutatások kiemelése mellett, egyre inkább biztosítani kell, hogy a kutatás tárgyát képező folyamatok előrejelzése is integrálódjék a kutatásokba;

c/ a kutatásokban hatékonyabban kell érvényesíteni az interdiszciplináris megközelítés elvét, mindenekelőtt a szociológiával, a közgazdaságtudománnyal, a társadalomlélektannal, a biológiával és az orvostudományokkal erősítve és szélesítve a kutatási együttműködést, e tudományágak együttműködését biztosító programokat szervezve.

A tudományág kutatási kapacitásait a következő egy-másfél évtizedben - az előzőek alapján - elsősorban az alábbi főbb témákra indokolt koncentrálni:

- a népesedéssel és a népesedéspolitikával összefüggő elvi-elméleti és stratégiai kérdések és a népesedésselmélet kutatása;
- népességgel összefüggő hosszútávú társadalmi-demográfiai prognózisok rendszerének létrehozása;
- a hazai népesedés főbb problémáival és sajátosságaival, /termékenység, halandóság, öregedés, házasodás-család-válás, kedvezőtlen korstruktúra, népességcsökkenés, területi struktúra/ ezek összefüggéseivel és hatásaival foglalkozó kutatások;
- a népesség reprodukciós és általános népesedési magatartását alakító kulturális-tudati viszonyok, a népesedés és a kulturális-tudati tényezők közötti összefüggések kutatása;

- a népesség egészségi-biológiai állapotával, a reprodukció minőségével összefüggő kutatások;
- a népesedés és a gazdaság kölcsönös kapcsolatát elemző kutatások;
- a demográfiai metodológia és módszertan művelése, tudományelméleti és tudományrendszertani kutatások;
- a népesség történeti fejlődésének kutatása, különös tekintettel a demográfiai átmenet kérdéseinek és az utóbbi 70-80 év folyamatainak kutatására.

A távlati népesedéspolitikai koncepció kidolgozásában a résztvevő társadalmi, államigazgatási és tudományos intézmények között - a fentiek, valamint az 1981-1985 közötti időszakra szóló "Népesedés és népesedéspolitika" című középtávú tárcaszintű kutatási főirány eddigi és várható eredményei alapján - egyetértés alakult ki abban, hogy a demográfiai kutatások közül:

- a népesedéspolitika tudományos megalapozásával;
- a népesedés és a társadalmi-gazdasági fejlődés kölcsönös összefüggéseivel;
- a népesség egészségi, biológiai állapotával és reprodukciójának minőségi kérdéseivel

foglalkozó kutatási témaköröket az 1986-1990 közötti időszakban Országos Középtávú Kutatási és Fejlesztési Tervben - egy, a népesedéssel és népesedéspolitikával foglalkozó kutatási főirány részeként - kiemelten kell kezelni. Ezt 1984 februárjában a távlati népesedéspolitikai koncepcióval foglalkozó előzetes előterjesztés részeként a Minisztertanács is tudomásul vette. E témakörök kutatási koncepcióinak, programjainak kidolgozása 1983-ban megkezdődött és 1984-ben befejezhető.

A népesedéspolitikával foglalkozó kutatási irány egyrészt a demográfiai jellegű, már rendelkezésre álló és a jövőben megszülető kutatási eredmények áttekintésére, másodlegyesre támaszkodik és elvégzi e kutatások népesedéspolitikai szempontú szintetizálását, másrészt a népesedéspolitika specifikumából adódóan és ahhoz kapcsolódva önálló kutatásokat is tartalmaz. Ennek megfelelően a kutatási irány nagyrészt integratív jellegű; a népesedéspolitika sajátos dimenziójában értelmezi a népesedéspolitika tárgyát jelentő demográfiai folyamatok kutatásainak eredményeit.

A kutatási irány önálló jelentőséget tulajdonít a népesedéspolitika elvi-elméleti kérdéseinek, a népesedéseméleti kutatásoknak, a hazai népesedéspolitika történeti kutatásának, a népesedéspolitikával összefüggő nemzetközi tapasztalatok megismerésének, a társadalom-, a gazdaság- és a népesedéspolitika közötti összefüggések és kapcsolatrendszer feltárásának, a népesedéspolitika és hatására bekövetkező változások folyamatos figyelemmel kísérésének és a tapasztalatok alapján a népesedéspolitika

módosításának, továbbfejlesztésének.

A kutatási irány eredményeként várható, hogy elméletileg és empirikus kutatási oldalról egyaránt megalapozottabbá válik a népesedéspolitika; közvetlenebbé válik a társadalmi-gazdasági tervezés és a népesedési kutatások kapcsolata; csökkenhetnek a népesedési folyamatokban bekövetkező változások, azok észlelése és a változásokat befolyásolni kívánó társadalmi cselekvés közötti időbeni eltérések.

A népesség egészségi-biológiai állapotának, reprodukciójának minőségi kérdései több, egymással összefüggő kérdéskör alapos kutatását igénylik. A reprodukció két alaptényezője, a termékenység és a halandóság minőségi elemeinek megragadása feltételezi a népesség egészségi és fizikai állapotának, biológiai-testi fejlődésének alapos, eddig csak részben feltárt ismeretét, a születések minőségi jellemzőinek megragadását, a perinatális időszakban tapasztalható anomáliák, az egészségi állapot és a halandóság kapcsolatának ismeretét.

A kutatás statisztikai és olyan egyéb információkon alapszik, melyek még csak részben állnak rendelkezésre, amelyeket még ki kell alakítani. Az egyes tematikus irányok munkájának első fázisa ily módon az információs bázis kialakítása lesz. Ehhez új adatfelvételeket is végre kell hajtani. A kutatási irány alap kutatás jellegű kutatásokat is tartalmaz, és várható időigénye meghaladhatja a középtávú tervidőszak időtartamát.

A népesedés és a társadalmi-gazdasági fejlődés kölcsönös összefüggéseivel foglalkozó kutatási iránynak különös aktualitást ad egyrészt az, hogy az elmúlt egymásfél évtizedben a gazdaságdemográfiai kutatások kevésbé folytak, másrészt pedig az, hogy gazdasági fejlődésünkben olyan korszakváltás zajlik, amely több vonatkozásban is érintheti a népesedés társadalmi-gazdasági környezetét, a népesedéspolitika feltételrendszerét. Ugyanakkor az eddigi kutatások azt is bizonyították, hogy a jövőben a népesedési folyamatokból és strukturákból adódó korlátok, automatizmusok a korábbi időszakénál nagyobb mértékben befolyásolják a gazdasági fejlődést.

A kutatás vizsgálja a népességcsökkenés, a népesség hullámzás és a népesség egyéb strukturális jellemzőinek hatását a gazdasági fejlődésre és az elosztási viszonyokra, elemzi a népesedés és a gazdaság kapcsolatrendszerének elméleti összefüggéseit, a népesedéspolitika és a gazdaságpolitika, valamint a tervezés kapcsolatrendszerét, külön figyelmet fordít a tartósan stagnáló gazdasági fejlődés általános népesedési, ezen belül különösen termékenységre és halandóságra gyakorolt hatásának feltárására.

A munka első szakaszában a kutatás elsősorban a makrofolyamatok vizsgálatát tűzi ki célul, a már rendelkezésre álló tudományos eredmények összefoglalása alap-

ján. Második szakaszában nagyobb mértékben végez empirikus kutatásokat és kísérletet tesz a népesedés és a gazdaság kapcsolatrendszerének egyes elemeit leíró elméleti magyarázatok adaptálására és létrehozására.

3. A népesedéspolitikai célokat közvetlenebbül érintő egyes népesedési folyamatok kutatásának főbb teendői

A termékenységi kutatásoknak jövőben az eddigiekhez hasonlóan két fő irányban kellene folytatódniuk. Egyfelől fel kell tárni az 1970-es évek végén, illetve az 1980-as évek elején végbement és jelenleg is tartó - az 1950-es és az 1960-as évektől alapvetően eltérő - társadalmi-gazdasági változások demográfiai következményeit, különös tekintettel a termékenységre és a családi életre gyakorolt hatásra.

A kutatások eme makroszintű vetületét ki kell egészíteni annak feltárásával, hogy a kedvezőtlen termékenységi demográfiai folyamatok milyen hatást gyakorolnak a társadalmi-gazdasági életre. Részletesen fel kell tárni az elmúlt évtizedek népesedéspolitikai intézkedéseinek a termékenységre gyakorolt hatásait. Ehhez fel kell használni az eddigi népszámlálások és mikrocenzusok hallatlanul gazdag és korántsem teljességgel feldolgozott és elemzett adatbázisát, valamint az 1984-ben sorra kerülő mikrocenzus adatait. Ez utóbbi adatfelvétel ismét lehetőséget nyújt a teljes termékenységtörténet elemzésére 1984-ig, tehát segítségével mintegy végleges feleletet lehet adni az 1960-as évek második felétől életbe lépett népesedéspolitikai intézkedések befejezett családnagyságra gyakorolt hatásáról.

Másfelől mikroszinten tovább kell folytatni a családtervezési vizsgálatokat a megváltozott gazdasági, tudati körülmények között és a jelenlegi termékenységi helyzet ismeretében elsősorban azt kutatva, hogy mit kell és lehet tenni az eredeti családtervek megvalósulása érdekében. Tovább kell kutatni a termékenység és a családi élet stabilitása közötti kapcsolatot, a házasságon kívüli együttélési formák elterjedtségét és hatását, általában minden olyan kutatási témát, ami a családokkal foglalkozik, mivel az termékenységi vonatkozásokkal is együtt jár, hiszen a családi környezet a reprodukció biztosításának alapvető színtere.

A rendszeres és nem rendszeres adatforrások a jövőben a kihasználtnál nagyobb, rendkívül gazdag és sokoldalú elemzési lehetőségeket adnak nemcsak a termékenység, hanem a házasság, a család és más témakörökben. Végül az igen gazdag empirikus kutatási eredmények alapján a jövőben lehetséges és indokolt a hazai termékenység alakulásának átfogóbb elméleti magyarázatát is létrehozni.

A halandóság növekedése megszűnésének, és később csökkenésének elérése ér-

dekében szükséges azoknak a tényezőknek feltárása, amelyek a halandóság jelenlegi magas szintjéért és növekedéséért felelősek. E célok elérése érdekében 1982-ben az ENSZ Fejlesztési Programja együttműködésével project indult. A project keretében sor kerül a halandóság társadalmi-gazdasági-foglalkozási különbségeinek vizsgálatára. Az ezt leíró publikációk első kötetének megjelenését 1984-re tervezzük. Longitudinális vizsgálat indul az ELAR alapján a társadalmi mobilitásnak a halandósági differenciákra gyakorolt hatásáról, melyben a népesség 0,5 százaléka vesz részt. Ha ismertek ezek a különbségek, akkor megfelelő egészségügyi, szociális és más intézkedésekkel a hátrányos helyzetű népességcsoportok helyzetét javítani lehet. A halálokok struktúrájának vizsgálatára - különös tekintettel az idült betegségek viszonylagos súlyára, a többes halálokok szerepére a halálozásban - elsősorban a idős népesség körében 1983-ban indult vizsgálat, a statisztikai halálozási lapokból kiválasztott 20 %-os minta alapján. Ez a kutatás az öregek komplex egészségügyi el látása érdekében hozhat eredményeket.

Fel kell tární a társadalmi-gazdasági-strukturális változások, az életmód átalakulása, a közegészségügy és az orvostudomány fejlődésének összefüggését a halandóság változásaival, alapirányzatával. Ezt célozza az epidemiológiai átmenetnek a demográfiai átmenet keretében történő vizsgálata, mely 1982-1986-ig folyik.

A közép- és kelet-európai szocialista országok és néhány más a szocialista országokhoz hasonló mortalitási struktúrával rendelkező európai ország halandóságának összehasonlítása, mely szintén 1986-ig tartó kutatás, képet ad ezen országok népességeinek nem szerinti kor- és okspecifikus halandósági mutatóiról a hasonló társadalmi-gazdasági fejlődéssel összefüggésben.

A két utóbbi említett vizsgálat elsősorban elméleti, tudományos jelentőségű, nem alkalmazhatók közvetlenül a magyarországi mortalitás csökkentésére irányuló törekvésben, elméleti jelentőségük azonban fontos, mert lehetőséget teremtenek a magyar, és általában a kelet-európai és a nyugat-, észak-európai országok mortalitási struktúrájának összevetésére.

A népesség strukturális kérdéseivel foglalkozó kutatások egyik legfontosabb jövőbeni teendője az ifjúsággal és az öregkorúakkal kapcsolatos - az eddigi kutatásokra támaszkodó - szintézis elkészítése. Fontos a népesedéspolitika és a népesség e két rétegére irányuló politikák kapcsolatának kutatása is. A magyar népesség öregedésének mértéke az öregkorú népesség demográfiai jellemzői a következő évtizedekben igen jelentős társadalmi feladatokat szabnak meg; így reális szükséglet lehet a népesedéspolitika részeként bizonyos mértékig önálló "öregpolitika" kidolgozásának, és így további tudományos megalapozásának szükségessége is.

A népesedési folyamatok kedvezőtlen tendenciáinak csökkentése, illetve egyes folyamatok kedvező irányu befolyásolása érdekében a népesedéspolitikai intézkedések eszköztárához a településfejlesztési politikának nagyobb mértékben kell hozzájárulnia. Ezért indokolt a népesség fokozottabb kutatása a települések nagyságcsoportja szerint. Az ilyen kutatások átfogó képet adhatnak a népesség és a településszerkezet összefüggéseiről, a migráció motivációs tényezőiről. Általában is indokolt a népesedés területi összefüggéseivel foglalkozó kutatások rendszeresebbé és szervezettebbé tétele.

A népesedés és a kultúra-tudat kutatásában a népesedési magatartást befolyásoló értékek és normák kutatása, a rendszeres népesedési közvéleménykutatások folytatása, a népesedéspolitikához kapcsolódó tudatformálás tudományos megalapozása jelenti a fő feladatokat. A népesség jövőbeni alakulásának kutatásában kiemelt figyelmet kell fordítani a demográfiai prognózisok, és ennek alapján a társadalmi-demográfiai prognózisok rendszerének létrehozására, és a hosszabbtávú népességfejlődés kutatására.

V. A KUTATÁSOK FELTÉTELEI, KÖRÜLMÉNYEI

A hazai demográfiai kutatások bázisintézménye a KSH, a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete, amelyben elsősorban demográfiai, de interdiszciplinárisan szervezett kutatások folynak. A KSH Népesedéssziszti Főosztálya és az Intézet mellett a tudományegyetemek /Debrecen kivételével/ Statisztikai Tanszékein folyik alap és a szűkebb értelemben vett demográfiai kutatás. Sok - a demográfia témakörét kisebb-nagyobb mértékben érintő - kutatás folyik más tudományágak és intézmények területén. A tudományág tudományos színvonala, tudományos teljesítményei és nemzetközi helyzete szempontjából meghatározó szerepet játszó bázisintézményekben viszonylag kevés kutató dolgozik, a tudományág káderállománya szűk, a demográfiai felsőfokú képzés hiánya miatt az utánpótlás nem megfelelően biztosított.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézete egyre teljesebben ellátja a tudományág tudománysszervezési feladatait; bázisintézménye a népesedéssel és népesedéspolitikával foglalkozó tárcaszintű középtávú kutatási főiránynak; a KSH Népesedéssziszti Főosztályával együttműködve összefogója és szervezője más kutatási főirányok és a népesedési kutatások közötti kapcsolatoknak, a publikációs tevékenységnek és a tudományos vitafórumoknak.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézet tudományos-szakmai felügyeletét hagyományosan és beváltan az MTA Demográfiai Bizottsága látja el; a Bizottság - a témakör társadalmi és tudományos fontossága alapján, az MTA főtitkárának kezdeményezésére - 1982 óta közvetlen ellenőrző funkciót lát el a tudományág és az Intézet kiemelt kutatási programjai fölött.

A népesedést érintő kutatások mostani újabb áttekintése azt mutatja, hogy a tudományági felülvizsgálat során született állásfoglalások az intézményi-szervezési teendőiről lényegükben változatlanul helytállóak, azonban a tovább romló népesedési helyzetből adódó többletkutatási igény kielégítéséhez, a tudományág kiegyensúlyozott fejlődéséhez az évtized elején született állásfoglalások teljeskörű végrehajtása már nem elegendő. Szükség van arra, hogy a demográfiai kutatóbázis és kutatókapacitások bővüljenek, a kutatások feltételrendszere pedig lényegesen javuljon.

A kutatási feladatok teljesítése, a kitűzött célok elérése megkívánja a demográfiai kutatás anyagi-technikai, kutatásslátszolgáltatási feltételeinek javítását,

kutatói létszámának és szellemi kapacitásainak bővítését, hazai és nemzetközi kapcsolatainak kiterjesztését, a tudományág élvonalát meghatározó vezető kutatóközpon-
tokkal és a szocialista országok kutatóival való folyamatos és szoros együttműködés-
sét.

Ez a felismerés az elmúlt két évben általánosan elfogadottá vált. E folya-
mat részeként a népesedési kutatások a 2000-ig szóló Országos Távlati Tudományos
Kutatási Terv előkészítése során elsősorban váltak ilyen jellegű dokumentumtervezet
részévé. A TKB Bázisfelülvizsgálati Munkacsoportja a tudományág működési feltételei-
nek javításával, kapacitásainak és bázisának bővítésével egyetértő elvi álláspontot
fogalmazott meg, amelyet a társadalomtudományi kutatóbázissal foglalkozó jelentés
részeként a TKB elfogadott és a TPB tudomásul vett. A Művelődési Minisztérium a
felsőoktatás távlati fejlesztési terveiben szerepelteti a Marx Károly Közgazdaság-
tudományi Egyetemen létrehozandó önálló Demográfiai Tanszéket. A Tanszék folyamato-
san és szervesen biztosítaná a meglévő demográfiai műhelyek kutatói utánpótlását
és egészségesebb munkamegosztás kialakítását mozdíthatná elő. Ez további hozzájárú-
lást jelentene a tudományág előtt álló nagy feladatok megfelelő megoldásához.

Kétségtelen, hogy a népesedéssel foglalkozó kutatások - interdiszciplináris
jelleggel is - elsősorban a demográfiai kutatóhelyeken fejlesztendők, mégis a jövő-
beni kutatásokba az eddigieknél is fokozottabban kell bekapcsolódnuk más, elsősor-
ban a szociológiai és közgazdaságtudományi kutatási intézményeknek. A népesedési fo-
lyamatok - elvileg már általánosan hangoztatott, s a fentebb megfogalmazott kutató-
si feladatokban is tükröződő - gazdasági és társadalmi kondicionáltsága folytán e
tudományágak közreműködése nélkül aligha várhatók e folyamatok valóságos összefüg-
géseit feltáró eredmények. Szükséges tehát, hogy e tudományágak kutatóhelyei a de-
mográfiai kutatási intézményekkel együttműködve a következő tervidőszakban kellő
súlyt adjanak a népesedésre vonatkozó kutatásoknak.

A népesség egészségügyi helyzetét érintő kutatások is interdiszciplinárisan
fejlesztendők. Különösen azon betegségek társadalmi összefüggéseinek kell figyelmet
szentelni, amelyek - eddig is felismerten - kapcsolatban vannak az életmód alakulá-
sával, az életvitel negatívnak értékelt jelenségeivel. Az orvosi kutatóhelyeken már
eddig is létrejöttek ilyen kezdeményezések, fokozott támogatása indokolt. Ezzel
összefüggésben célszerűnek tűnik lépéseket tenni az orvostanhallgatók szociológiai
és demográfiai képzése színvonalának javítására is.

Végül, kívánatos, hogy a tudományirányítás a népesedéssel kapcsolatos kuta-
tások során alakítsa ki azokat a kutatásszervezési és finanszírozási módozatokat,
amelyek az érintett tudományágak kutatási együttműködését elősegíthetik.

M E L L É K L E T

A demográfia helyzete és fejlesztése

/A TKB Bázisfelülvizsgálati Munkacsoportjának előterjesztése 1984. március/

A demográfiai kutatások területén jelenleg egy főhivatásu, kisebb létszámú kutatóintézet működik, továbbá tudományos értékű munkát végez a KSH illetékes szakfőosztálya is, és több más kutatóhelyen is melléktevékenységként foglalkoznak egyes demográfiai kérdések feldolgozásával. Önálló felsőoktatási kutatóbázis nem alakult ki. A szűkebb kutatóbázis 20-30 fő, az összes kutatásban résztvevők száma nem éri el a százat és nagyon kedvezőtlen a helyzet a tudományos minősítések területén. Szakképzési háttér hiányában nagy gondok vannak a kutatói utánpótlás területén is. A tudományterület e problémák ellenére hosszabb ideje színvonalasan dolgozik, nemzetközileg is elismert eredményeket ért el. Néhány területen /pl. népesedésméletek, gazdaságdemográfiai, szociodemográfiai kutatások, halandósági vizsgálatok, család-szerkezet kutatása, népesedéspolitikai célok és eszközök/ azonban egyre több problémát okozó elmaradás mutatkozik. A nemzetközi és hazai népesedési folyamatok alakulása kiélezetten veti fel a népesedési folyamatok és népesedéspolitikai elméleti és gyakorlati kérdéseinek kutatásának tematikus kiszélesítését és a kutatói létszám - a minőségi színvonal emelésének elsődlegessége által megengedett fokozatossággal történő - folyamatos bővítését.

Javasolható olyan felsőoktatási kutatóhely - önálló Demográfiai Tanszék - létesítése, amely fokozatosan az elméleti alapkutatások egyik és egyben a szakképzés bázisává fejlődhet. Indokolt a főhivatásu kutatóintézet kutatási programjának kiszélesítése /elsősorban a bio-gazdaság- és szociodemográfiai kutatások, a népesedéspolitikát alapozó kutatások irányába/ kutatási feltételeinek korszerűsítése, fejlesztése, a kutatói létszám bővítése. A kutatói létszám-bővítés forrását egyelőre az intézeti és egyetemi együttműködésben, a későbbiekben egyetemi bázison megszervezendő posztgraduális jellegű tovább- és átképzés megszervezésével lehet biztosítani. Az Intézetnek a demográfiai kutatások hazai és nemzetközi koordinációs feladatait is el kell végeznie; a kutatások jövőbeni magasabb színvonalának egyik fő feltétele a tudományág nemzetközi kapcsolatainak bővülése. Összességében a demográfiai kutatások számára a jelenlegi helyzetből minőségileg különböző, jelentőségüknek megfelelő helyet és feltételeket kell teremteni a következő időszakban.

A népesedéssel összefüggő orvostudományi kutatások főbb eredményei és jövőbeni teendői

Az egészségügyi intézményekben szerteágazó orvostudományi kutatómunka folyik, melyek magukban foglalnak experimentális, ill. klinikai jellegű, vagy társadalom-orvostan körébe tartozó kísérleteket egyaránt. A kutatások eredményeit tág értelemben a népeségtudomány egésze szempontjából lehet értékelni.

A termékenységet, a születésszámot és az újszülöttek biológiai értékét befolyásoló okok között számottevőek a genetikai tényezők. Ezek feltárásával a humángenetika foglalkozik.

A vizsgálatok főbb eredményei:

- a meddő házaspárok esetében jellemző struktúrális kromoszóma átrendeződést lehet találni,
- a női petefészek hormonzavarainak hypogonadizmus okai kromoszóma elváltozásokra vezethetők vissza,
- genetikai vizsgáló-programok fejlesztésével eddig 42 fajta magzati fejlődési rendellenesség terhesség alatti diagnosztikája vált rutin gyakorlattá,
- a kutatások eredményeként "klasszikus" genetikai tanácsadás "gondozássá" alakult Hajdú-Bihar megye, valamint Debrecen megyei város minden terhesére /25000 fő/év/ kiterjesztve. Speciális kivizsgálásra azok a terhesek kerülnek, akiket az ultrahang-szűrés és/vagy az anyai vérfehérje szűrés kiemelt, ill. akik genetikailag, teratológiailag veszélyeztetettnek számítanak,
- a terhességi diagnosztika terén újabb előrelépés a 10. terhességi héten nyert chorion minták elemzése már korán feltárhat fejlődési zavarokat. A módszernek diagnosztikus bevezetése folyamatban van,
- a genetikai rendellenességek újszülöttkori szűrési módszereinek kutatásával az elmúlt időszakban tökéletesebbé váltak a veleszületett anyagcserebetegségek kiderítésére irányuló, speciális szűrővizsgálatok /phenylketonuria, pajzsmirigy hormon hiány stb./. Ezek olyan betegség, vagy kóros állapotok kiderítését célozzák, mely a szűrés után elkezdett kezeléssel tünetmentessé tehető, vagy jelentősen javítható, ellenkező esetben képezhetetlen fogya-

tékossá válhat,

- a két országos /budapesti és szegedi/ központ - eddig 196 /phenylketonuria/ esetet szűrt ki és vett gondozásba. Adataik szerint a PKU gyakorisága Magyarországon 1:8340. Kiderült az is, hogy jelentős az egyes hazai régiók közötti gyakorisági eltérés /1:7000 - 1:8000/, melynek etnográfiai magyarázata van,
- a Veleszületett Rendellenességek Országos Nyilvántartása révén a fejlődési rendellenességekkel járó kórképek pontosabb okozati csoportosítását lehet elvégezni. Adatai jelentősen segítik a genetikai tanácsadás hatékonyságát, bizonyos betegségek családi halmozódásának felismerését. A veleszületett rendellenességek monitorozásával mód nyílik környezeti okok azonosítására is,
- az értelmi fogyatékosok kórereditének és megelőzésének kutatása során kimutatták, hogy a familiáris értelmi fogyatékosok 29,2 %-ának az anyja, 51,5 %-ának az apja az átlagtól számottevően elmaradó értelmi szintű, a gyermekek testvéreinek 27,3 %-a értelmi fogyatékos.

A szülés körüli ellátás témakörébe tartozó kutatások célkitűzései az elmúlt időszakban a következők voltak:

- a nem kívánt terhességek számának csökkentésére a megelőzés egészségre legkevésbé káros módszereinek kidolgozása,
- a koraszülési gyakoriság csökkentése, vagy legalább is a koraszülött populáción belül a nagyobb súlyúak számának növelése,
- az oxigén hiány következtében létrejövő újszülött sérülések elhárítása lehetőségeinek kutatása,
- a méhen belüli sorvadás okainak feltárása és kezelési lehetőségeinek kidolgozása.

A fontosabb eredmények az alábbiak:

- a koraszülés és vetélés okainak és gyógyszeres elhárítása lehetőségeinek kutatása során megállapították, hogy a koraszülés és vetélés sok okú kórkép, amelynek szociális, gondozási és egészségügyi oki összetevői vannak. Kidolgozták a gyógyszeres kezelés újabb formáit /béta-adrenerg-receptor stimuláció, antiprosztaglandinok, Ca-antagonisták/, feltárták azok anyai-, magzati hatásait, mellékhatásait és szövődményeit.

- E kutatások eredményeként született kezelési eljárásokkal az esetek egy részében biztosítható a magzat további méhen belüli fejlődése, nagyobb súly-kategóriába kerülése, biológiai érésének fokozása, és közvetve a méhen kívüli élethez való alkalmazkodás kedvezőbbé válása. E módszerek valószínűen hozzájárultak a koraszülési gyakoriság 10 % alá történő csökkenéséhez is,
- klinikai vizsgálatok történtek anyának adott gyógyszerrel a magzati tüdő méhen belüli "érésének" elősegítésére,
 - vizsgálatok történtek a terhességmegszakítás és a koraszülés gyakorisága összefüggésének tisztázása kérdésében. Megerősítették azt a tényt, hogy a méhnyak sérülés elősegítő tényező a vetélés, ill. koraszülés fellépésében. A méhnyak elégtelenség azonban nem kizárólagosan mechanikus sérülés következménye. Ezért szükség van a méhizom-működés biokémiai jellegű vizsgálatára, a koraszülésre jellemző idő előtti fájástevékenység élettani és kórellettani hátterének tisztázása céljából,
 - kidolgozásra került egy laboratóriumi diagnosztikai módszer /alfa-feto-protein meghatározás ELISA módszerrel anyai szérumban/ amely bizonyos súlyos fejlődési rendellenességek /nyitott gerinc, koponya sérülés/ kiszűrését, felismerését segíti már a terhesgondozás során. Ennek országos bevezetése folyamatban van,
 - hazánkban a gyermektelen házasságok átlag 6 %. A meddőség élettani okainak tisztázása fontos kutatási feladat, amely a szaporodás hormonális szabályozásának pontosabb megismerését célozza. Ezekkel a kérdésekkel és eredményekkel foglalkoztak az utóbbi években,
 - a magzat méhen belüli veszélyeztetettségének felismerését szolgáló diagnosztikai eljárások kidolgozása ill. hazai adaptálása is szerepelt az elmúlt évek kutatási feladatai között /ultrahang diagnosztika, placenta-funkciós tesztek kidolgozása stb./,
 - kidolgozták, ill. hazai vonatkozásban adaptálták a tartósan fokozott légúti nyomással támogatott újszülött lélegeztetés módszerét. Ennek segítségével a tüdő éretlenséggel született újszülöttek 65 %-át sikerült megmenteni. E lélegeztetési módszerek ma már hasznos eszközöknek tűnnek az igen kis súlyú újszülöttek /1000 g-nál kisebbek/ kezelésében is. Ezek a módszerek szükségessé tették a szövődmények - köztük a megvakulás - kialakulásának megakadályozását célzó kutatásokat,
 - az újszülöttkori kutatás egyik fontos területe volt az utóbbi években a

méhen kívüli élethez való újszülött adaptáció kérdésének vizsgálata, különös tekintettel a keringési rendszer alkalmazkodására, a szervek hypoxiás ártalmainak kivédésére és a hyperoxia káros hatásának megelőzésére,

- a szülési sérülések és az újszülöttkori betegségek vagy az esetleges ellátási hibák következtében fellépő légzésszavarok ártalmi értelmi-, mozgásszervi-, és egyéb károsodásban nyilvánulhatnak meg. Ezért a korai idegrendszeri ártalmak megfelelő kezelésének kidolgozása is az utóbbi évek kutatási témáját képezte.

A szív- és érbetegségek területe társadalmi jelentőségénél fogva az orvostudományi kutatás egyik legfontosabb részét képezi. Az elmúlt évtizedben a kutatások a népesedési programmal kapcsolatban az érrelmeszesedés és a magasvérnyomás miatti szívbetegségek köré csoportosultak, mert a keringési eredetű halálozások mintegy 80 %-áért ezekből származó betegségek a felelősek.

A vizsgálatok társadalmi összefüggéseit tekintve a legfontosabb eredményei:

- a lakosság rizikófaktorainak /dohányzás, magasvérnyomás, elhízás, kevés mozgás, cukorbetegség, helytelen táplálkozás stb./ szűrése azt mutatta, hogy a férfiak egyötöde és a nők egynegyede mentes csak a vizsgált veszélyeztető tényezőktől,
- a szivizominfarktus és rokkantosság közötti összefüggés tanulmányozása során kimutatták, hogy a rokkantosság folyamatában a betegség foka csak kevésbé meghatározó jellegű, ezt sokkal inkább egyéb szociális indokok /pl. anyagi helyzet, családi körülmények stb./ befolyásolják,
- a különböző epidemiológiai felmérések szerint a felnőtt /20-64 éves/ lakosságban a magasvérnyomás előfordulását 15 % körüli értékben határozták meg, ami azt jelenti, hogy hazánkban kb. 900 000 hypertoniás lakos gondozására kell felkészülni,
- az elmúlt évtizedekben végbement gazdasági, társadalmi folyamatok következtében jelentős rizikofaktor növekedés következett be a hazai népesség körében. A rizikofaktorok jelentőségének növekedése, bár feltételezhetően fáziskéséssel, megfelel a nálunk gazdaságilag fejlettebb országokban megfigyelhető tendenciáknak, bár a mai magyar társadalom jellegzetességeiből fokozódó súlyosbító körülményekkel is kell számolni.

A társadalmi átrétegződési folyamat döntően átalakította a társadalmi szerkezetet. A végbement mobilitás számos előnye mellett alapvető adaptációs feladatok elé állította az embereket. Ezek a feladatok mindenkitől többlet erőfeszítéseket kívántak és a helyzetüket változtatók jelentős része csak részben vagy egyáltalán nem volt képes alkalmazkodni az új feltételekhez: lakóhelyi környezetben, munkájában, családi viszonyaiban, emberi kapcsolataiban, szokásaiban és gondolkodásmódjában. Történelmi léptékkal alakult át a hazai munkastruktúra és munkaerő szerkezet.

Ez többek között drámai módon csökkentette a munkavégzés fizikai terheit, ugyanakkor a mindennapi élet egész szerkezetében olyan változtatásokat követelt, amelyekhez a többség nem volt képes alkalmazkodni. Gyakorivá vált a túlfeszített, hajszolt, "önkiszákmányoló" életmód. Az értékszociológiai kutatások arra is rámutattak, hogy az említett mobilitási folyamatok negatív kísérőjelenségeként az egyéni anyagi gyarapodásra való erőteljes összpontosítás, örömtelenség és a megfelelő emberi-társadalmi kapcsolatok fenntartási képességének hiánya is sokszor megfigyelhető. Ennek sajnálatos tünete a társadalmi beilleszkedési zavarok nemzetközileg is kiemelkedő mértéke hazánkban. A szív- és érrendszeri megbetegedések elterjedésében az is lényeges szerepet játszhat, hogy a magyar társadalom elmúlt négy évtizede bővelkedett tragikus sorsfordulókból, amelyek szinte minden magyar állampolgár egyéni életútjában is érezteti hatásukat,

- a vizsgálatok megállapították, hogy az exogen rizikofaktorok /helytelen táplálkozás, dohányzás, fizikai inaktivitás stb./ jelentősége is fokozódott:
- pl. a táplálkozási szokások biológiai és társadalmi tartalma Magyarországon az elmúlt időszakban döntően átalakult. Társadalmi mértékben a hiányos és alultápláltság helyett az étlettanilag kedvezőtlen összetétel és a túltápláltság vált meghatározóvá.

Az élelmiszerfogyasztás volumenének 1975-ig tartó gyors bővülése a hetvenes évek második felére lelassult, csekély mértékűvé vált. Általában túl magas a szervezet energiafelvétele. Hús fogyasztásunk közel áll a legfejlettebb országok szintjéhez, összetétele azonban kedvezőtlen. Az állati fehérjén belül a tej és tejtermékek aránya viszont lényegesen alatta marad a fejlett országokénak.

Az általában is magas zsiradékfogyasztáson belül a sertészsír dominanciája alig csökkent /a lakosságnak csak 28 %-a főz növényi eredetű olajjal/. Táplálkozási struktúránk talán legproblématisabb eleme a cereáliák fogyasztásának rendkívül lassú csökkenése. Ugyanakkor a zöldségfogyasztás évtizedek óta alacsony, a gyü-

mölcsefogyasztás adatai kedvezőbbek. A táplálkozási szokások élettanilag kívánatos átalakulását gazdasági okok, de történelmi, társadalmi körülmények is gátolják.

A lakosság 52 %-ának a sófogyasztása a kialakult táplálkozásoknak megfelelően rendkívül magas. Az alkoholfogyasztás az elmúlt két évtizedben dinamikusan nőtt. Jelenleg hazánk a nemzetközi élvonalban foglal helyet.

A dohányárak fogyasztásának volumene gyorsan növekedett az elmúlt 20 évben, bár a 70-es évek közepe óta lényeges lassulás tapasztalható. Jelenleg az egy főre jutó cigarettafogyasztás tekintetében európai viszonylatban első, világviszonylatban pedig az Egyesült Államok után a második helyet foglaljuk el. A férfiak több, mint a fele, a nők negyede dohányzik hazánkban. A dohányzók számának csökkenése nélkül a megbetegedések, ill. halálozások száma csak növekedni fog.

Az alábbi két évtized alapvető társadalmi átalakulásai függvényében tömegméretűvé vált a megfelelő fizikai aktivitás hiánya. E folyamat döntő eleme a munkavégzés fizikai igénybevételének radikális csökkenése, a munkafolyamatok és a munkaerő szerkezetének átalakulása.

Hasonló a helyzet a munkán kívüli fizikai aktivitás területén is. A nehéz háztartási munkák szerepe lényegesen csökkent, a napi közlekedésben a fizikai igénybevétel pedig minimális. A legutóbbi országos időmérleg vizsgálat szerint a felnőtt aktív korú népesség napi átlagban 15 percet fordít szabadidő jellegű testmozgásra. Ez a legszerényebb kívánalmakhoz képest is rendkívül kevés.

A megfelelő rendszerességű, intenzitású tömegsportban való részvétel nagyon alacsony, létesítmények, megfelelő szervezeti formák, de az erre irányuló késztetések híján is, pedig ez lehetne a mozgásszegénység csökkentésének társadalmilag is leginkább járható útja.

- . -

A daganatos megbetegedések kutatásában népesedéspolitikai szempontból főleg azon kutatásoknak van jelentősége, amelyek a daganatok megelőzésével, szűrésével, korai diagnosztikájával és korszerű terápiás ellátásával foglalkoznak.

A megelőzéssel kapcsolatos kutatások bebizonyították, hogy környezetünk számos kémiai, fizikai és biológiai rákkeltő tényezőt tartalmaz, melyeknek az emberi szervezet állandóan ki van téve /pl. rákkeltő tényező, ionizáló sugárzás, bizonyos vegyületek/. Éppen ezért kiemelt feladat a levegőben és a vízben lévő anyagok állandó tesztelése biológiai rendszereken. Ez vonatkozik minden olyan iparágra is /gumiipar, fémkohászat, butorgyártás, gyógyszergyártás, cipőgyártás, műanyaggyártás,

kémiai oldószerek előállítás, azbeszt felhasználás, radioaktív kőzetek bányászása/, amelynek területén közvetlen kontaktus alakulhat ki rákkeltő vegyületek és az azzal dolgozó egyén közt. Ezért szükséges az emberi használatra vagy fogyasztásra szánt új kémiai anyagok /élelmiszer tartósítók, színező anyagok, gyógyszerek, kozmetikumok, háztartási kemikáliák/ alkalmazása előtti széles körű kísérleti vizsgálat.

- ma már bizonyított tény, hogy a dohányzás szerepet játszik a tüdőrák, a szájüregi és gégerák keletkezésében és alapos okunk van annak feltételezésére is, hogy a dohányzók körében más daganatok /nyelőcső-, gyomor-, hólyagrák stb./ is nagyobb számban fordulnak elő, mint a nem dohányzók csoportjában;
- epidemiológiai vizsgálatok kimutatták, hogy a felső légutak, szájüregi és emésztőszervi rákok előfordulása az alkoholisták közt meghaladja az egészséges népeiséget. Ezért is fontos az alkoholizmus elleni küzdelem;
- kimutatták, hogy éveken át fennálló nőgyógyászati gyulladások, fekélyek előfutárai a rák-előtti állapotnak, s időben kezelve teljesen gyógyíthatók. A rák tehát sok esetben nem elkerülhetetlen végzet, hanem megelőzhető betegség. Ennek tudatosítása és a rákkeltő tényezők lehetséges kiküszöbölése társadalmi feladat.

A daganatos betegségek szűrésével foglalkozó kísérletek célja olyan módszerek, eljárások kidolgozása, amelyekkel a tünetmentes egyénben a rákmegelőző állapot vagy a kezdődő daganat kimutatható lenne. Lényege tehát, hogy az egészséges népeiség körében keressük meg a panaszmentes daganatos beteget olyankor, mikor annak még rákos megbetegedése ki sem alakult teljesen, vagy csak egészen kezdeti, s így biztosan gyógyítható stádiumban van. Nyolc olyan daganatos halált okozó megbetegedés fordul elő hazánkban, amelynek sikeres leküzdése férfiakon 80 %-kal, nőknél 70 %-kal csökkentené a daganatos mortalitást. Ezek egyike-másika ellen sikeres szűrési módszerek kerültek bevezetésre, pl. méhnyakrák esetében;

- jelenleg egy olyan szűrési program értékelése van folyamatban, mely a szájüreg, ill. emésztőrendszeri rákok kiszűrését célozza. A szűrési módszerek kiterjesztésével és a még meg nem indított szűrések beindításával várhatóan nőknél mintegy 45-55 %-kal, férfiakon kb. 25-30 %-kal csökkenthető lesz ezredfordulóig a daganatos halálozás.

A daganatos betegek diagnosztikai és terápiás lehetőségeinek kutatása alapján a lézer- vagy fagyasztásos eljárások is kerültek bevezetésre.

A jelenleg rendelkezésre álló magasfeszültségű sugárforrások számítógépes dozimetriával üzemelnek.

- a daganatellenes gyógyszerek kutatása nyomán hatékony, /külföldön is elismert/ daganatellenes hatású készítmények /Vincristin, Vinblastin, Myelobromol, Lycurim/ kerültek forgalomba. További daganatgátló hatású készítmények vannak kidolgozás alatt;
- jelentős haladást lehetett elérni a gyermekkori daganatok komplex kezelésében, kb. minden második daganatos gyermek meggyógyítható a mai terápiás eszközökkel és várható hogy ez a tendencia tovább javul.

E M L É K E Z T E T Ő

a Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottsága

1984. május 3-i üléséről

A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottsága Barta Barnabás elnökletével 1984. május 3-án a Központi Statisztikai Hivatal Elnöki tanácstermében kibővített ülést tartott. Az ülés résztvevőinek névsorát e melléklet tartalmazza.

A Demográfiai Bizottság az előre kiküldött napirend szerint Cseh-Szombathy László és Monigl István előterjesztésében "A népesedéssel összefüggő tudományos kutatások főbb eredményei és jövőbeni teendői" című, a MTA Elnöksége részére készült Előterjesztés tervezetét vitatta meg.

A Demográfiai Bizottság tagjai és a meghívottak egyetértettek abban, hogy az Előterjesztés jó áttekintést, összefoglalást ad az utóbbi évek demográfiai kutatásairól, s ezzel párhuzamosan jól jelöli meg a népesedéspolitikai célokat megalapozó tudományos kutatás fő irányait. Az ülés résztvevői egyetértettek abban is, hogy az Előterjesztés-t jól egészíti ki a korábban, a Demográfiai Bizottság által készített tudományági helyzetjelentés, amelyet a MTA Gazdaság és Jogtudományok Osztálya 1982. január 18-i ülésén vitatott meg. Így hasznos lenne az Előterjesztés mellett ezt az anyagot is továbbítani a MTA megfelelő szerveihez.

A vitában elhangzott hozzászólások, illetve az Előterjesztés további finomítása érdekében felvetett gondolatok az alábbiak szerint foglalhatók össze.

A Minisztertanács határozatában az anyag elkészítésével egyidőben hasonló feladat ellátására kötelezte az egészségügyi tárcát is. Ezért az Egészségügyi Minisztériumi és a tárgyalta anyag együttesen teljesebb képet adna a népesedési helyzettel összefüggő tudományos kutatások eredményeiről és a kutatások jövőbeni fő irányairól. A két tárca anyagának összedolgozásának, és mint közös Előterjesztés továbbításának lehetőségét a határidők rövidege miatt elvetették a hozzászólók, s javasolták az Előterjesztés-nek az azt kiegészítő anyaggal történő megküldését a MTA főtitkárának.

A hozzászólások nagy része az anyag egyes megállapításainak elmélyítésére, illetve javaslatainak részletesebb kifejtésére, indoklására vonatkozott. Ennek során többen a tárgyalta kutatási témakörökön belül egyes altémák fontosságát hangsúlyozták. Kiemelést érdemel a családdal kapcsolatos kutatásokon belül a családi

életciklus kutatások fokozása, s itt említhető a házasságon kívüli együttélés kérdéseit felklelő kutatások megkezdésének szükségessége is. Folytatni kell olyan kutatásokat, amelyek a népesség és a gazdaság kölcsönös összefüggésének vizsgálatára, az optimális népesség kutatására irányulnak. A gazdaságdemográfiai kutatások folytatása fontos feladat, azonban e területen szükséges a demográfiai kutatások eredményei iránt a közgazdászok érdeklődésének felkeltése, a kutatások eredményeinek a tervezés oldaláról történő fokozódó hasznosítása is.

Általános vélemény volt, hogy az egészségügyi, biológiai vonatkozású kutatások hiányoznak az anyagból, amit az egészségügyi tárca külön, önálló Előterjesztése magyaráz. Ennek ellenére többen hangsúlyozták néhány egészségügyi kutatási terület kiemelt kezelésének fontosságát, ide sorolva a perinatális halálozás, a koraszülés okai, a humángenetika egyes kérdései: a prenatális genetika és a genetikai diagnózis területeit, a felnőttkori mortalitással összefüggő kutatások között a daganatos megbetegedések megelőzési lehetőségeit, az utóbbit összefüggéseiben szemlélve a környezetvédelmi kutatásokkal.

A Demográfiai Bizottság elnöke zárszavában igen hasznosnak és tartalmasnak minősítette a vitát. Megállapította, hogy a hozzászólások megerősítették, az anyag jó, a kívánt célnak megfelel, azt jól egészíti ki a korábban készített demográfia tudományági helyzetelemzés. A javaslatoknak megfelelően a két anyagot együtt küldi meg a MTA főtitkárának. Reményét fejezte ki, hogy ezen anyagok kiegészítve az Egészségügyi Minisztérium hasonló előterjesztésével, teljes képet adnak a népesedéssel összefüggő kutatások főbb eredményeiről és jól mutatják a kutatások főbb irányait.

/Dr. Klinger András/s.k.
a Demográfiai Bizottság titkára

A MTA Demográfiai Bizottsága 1984. május 3-i ülésén megjelentek:

Barta Barnabás	Nagy Zsolt
Klinger András	Őry Imre
Czeizel Endre	Munkácsy Ferenc
Cseh-Szombathy László	Káposztás Ferenc
Horváth Róbert	Hablicsek László
Molnár László	Dányi Dezső
Monigl István	Valkovics Emil
Nemeskéri János	Pongrácz Tiborné
Schuler Dezső	Kamarás Ferenc
S. Molnár Edit	Mészáros Árpád
Tamásy József	Szepesi György
Vincze István	Szilárd Imre /Rottler
Eckhardt Sándor	Ferenc helyett/

F Ü G G E L É K

Válogatás az utóbbi évek demográfiai irodalmából

Az irodalmi válogatás a II. fejezetnek megfelelő tematikus rendben épül fel. Az "Előterjesztés" funkciójának megfelelően elsősorban a népesedéspolitikai tudományos megalapozása szempontjából fontosabb kiadványokat tartalmazza; összeállítása során nem törekedtünk teljeskörűségeire.

Termékenység

1. : Az 1977. és 1974. évi termékenységi, családtervezési és születésszabályozási vizsgálatok eredményei.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1978.
2. : Main Results of the 1977 Hungarian Fertility Family Planning and Birth Control Study.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1979.
3. : Az 1966-ban és 1974-ben házasságot kötöttek családtervezési, termékenységi és születésszabályozási magatartása 1977-ig.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1979.
4. : The Hungarian Fertility Survey, 1977 A Summary of Findings.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1980.
5. : Világ Termékenységi Vizsgálat: Magyarország adatai.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1982.
6. : World Fertility Survey: Hungary
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1982.
7. : A terhesség alakulását befolyásoló néhány tényező elemzése.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1982.

8. : Házasság és család az 1970-es években. /Az 1966-ban és 1974-ben kötött házasságok longitudinális vizsgálata 1980-ig/
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1983.
9. : Demográfiai Évkönyv
Központi Statisztikai Hivatal,
Megjelenik évente
10. : Terhességmegszakítások és spontán vetélések adatai.
Központi Statisztikai Hivatal,
Megjelenik kétévenként

Egészségi állapot, halandóság

11. : Adatok és vélemények 8600 család lakás-, egészségügyi-, és kulturális helyzetéről.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1976.
12. : Az aktív keresők halandóságának néhány jellemzője.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1978.
13. : Rokkantságot okozó betegségek - balesetek 1980-ban.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1980.
14. Mádai Lajos : A 40-64 éves férfiak halálozási többlete Európában.
Demográfia, 1980. 2-3. sz.
15. : Magyarország halandósági táblái.
1949-1978.I.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1980.
16. : A halandóság alakulásának néhány jellegzetessége az 1970-es években Magyarországon.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1981.

17. : Halállozási adatok, 1950-1979.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1981.
18. : A népesség egészségi állapotának és szokásainak vizsgálata
kérdőíves módszerrel. Előzetes jelentés.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1982.
19. Mádai Lajos : A családi állapot és a halandóság összefüggései.
Demográfia, 1982. 2-3. sz.
20. : A komplex országos morbiditási vizsgálat összefoglaló ered-
ményei.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1983.
21. Hutás Imre : A halandóság befolyásolásának lehetősége. A népesedés és a
népesedéspolitikai.
Kossuth Kiadó, 1983.
22. : Magyarország népességének területi halandósági táblái,
1970-1973.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1984.
23. : Magyarország népességének területi halandósági táblái,
1974-1977.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1984.
24. : Magyarország népességének területi halandósági táblái,
1978-1981.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1984.
25. : Magyarország népességének területi halandósági táblái, 1982.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1984.

26. : A halandóság területi különbségének néhány fontosabb jellemzősége Magyarországon a 80-as évek elején.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1984. Szolgálati használatra

Család, házasság, válás

27. Cseh-Szombathy László: A változó család.
Kossuth Kiadó, 1978.
28. Cseh-Szombathy László: Családszociológia problémák és módszerek.
Gondolat, 1979.
29. Cseh-Szombathy László: Változások a család működésében.
Társadalmi Szemle, 1980. június
30. Cseh-Szombathy László: A család helyzete és funkciójának jövőbeni alakulása.
A család szerepével és helyzetével kapcsolatos társadalmi feladatok.
Országos Tervhivatal tervezési anyag 1981.
31. Cseh-Szombathy László: Családpolitika.
Társadalmi Szemle, 1982. július
32. Csernák Józsefné : Születési kohorszok első házasságkötéseinek alakulása Magyarországon a II. világháború után.
Demográfia, 1982. 4.sz.
33. Cseh-Szombathy László: A mai magyar család.
Magyar Nők Országos Tanácsa - Művelődési Minisztérium,
1983.
34. : Házasság és család az 1970-es években.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1983.
35. : A válás következtében felbomlott kiskorú gyermekes családok életkörülményvizsgálatának táblái.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1983.

36. Csernák Józsefné : Az első házasságkötések alakulása Magyarországon a II. világháború után.
KSH Népeśségstudományi Kutató Intézet,
Közleményei 54. sz.
Budapest, 1983.

37. Csernák Józsefné : A 18 éven aluli nők házasságkötéseinek alakulása.
KSH Népeśségstudományi Kutató Intézet,
Kutatási Jelentései 20. sz.
Budapest, 1984. Megjelenés alatt,

Népeśségstruktúra

38. Kamarás Ferenc : Az ifjúság szerepe a főbb népeśedési folyamatok alakulásában. Ifjúság és társadalom. Tanulmánykötet.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1983.

39. Halmi Nándorné -
- Kovácsné Lenkei
Zsuzsa : A 30 éven aluli népeśség területi elhelyezkedése, a települések társadalmi-gazdasági helyzete, ellátottsága, a fiatal népeśség aránya szerint. Ifjúság és társadalom. Tanulmánykötet.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1983.

40. : Ifjúságstatisztikai adattár.
Központi Statisztikai Hivatal
Budapest, 1983.

41. Oroszi Zsuzsa : Adatok a házasságstabilitás, a válás okainak kutatásához, két longitudinális vizsgálat eredményei alapján. Ifjúság és társadalom. Tanulmánykötet.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1983.

42. Zafir Mihály : Diplomás fiatalok népeśedési, foglalkozási jellemzői és anyagi viszonyai.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1983.

43. Kamarás Ferenc -
- Monigl István : A demográfiai folyamatok és az ifjúság.
Tanulmány.
Kossuth Kiadó, 1984. Megjelenés alatt
44. : Magyarország legöregebb lakói.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1977.
45. Klinger András : Az idős és legidősebb korosztályok létszámának alakulása,
társadalmi-gazdasági helyzetük, ezek javulásával összefü-
gő feladatok. Készült a távlati tervezés számára.
Budapest, 1981.
46. : Magyar nemzeti beszámoló az öregedés és az idős népesség
helyzetéről az ENSZ Öregedési Világértekezletén.
Bécs, 1982. július
47. Klinger András : Az öregedés demográfiai vonatkozásai.
Demográfia, 1983. 1. sz.
48. : A nemzetiségi települések adatai.
Központi Statisztikai Hivatal,
Budapest, 1983.
49. : Az életkörülmények területi közelítésének feltételei.
Városépítési Tudományos és Tervezőintézet.
Budapest, 1980.
50. Bies Klára : A területi mobilitás rendszerszemléletű elemzése.
Dél-dunántúli modell.
MTA Dunántúli Tudományos Intézet Közleményei.
Pécs, 1981.
51. Erdősi Ferenc : Az ingázás területi rendszere a Dél-Dunántúlon.
Demográfia, 1981. 4. sz.
52. Daróczi Eta : A belföldi vándorlások intenzitásának és térbeli szerke-
zetének változása Magyarországon 1960-1978 között.
Demográfia, 1981. 1. sz.

53. Barta Barnabás : Az urbanizációs folyamat társadalmi és környezeti vonatkozásai.
Területi Statisztika, 1982. 4. sz.
54. Bies Klara : Területi népességfejlődés és területi népesség-előrejelzés.
Területi Statisztika, 1982. 3. sz.
55. Elmerné, Turi Magdolna -
- Novák Zoltán : A nagyváros és környékének főbb demográfiai jellemzői.
Területi Statisztika, 1982. 3. sz.
56. Fóti János : A társadalom foglalkozási szerkezetének területi sajátosságai.
Területi Statisztika, 1982. 3. sz.
57. Halminé, Vissi Mária -
-Kovács Tibor - Kovácsné, Lenkei Zsuzsa : A törpefalvak népesedési helyzete.
Területi Statisztika, 1982. 5. sz.
58. Halminé, Vissi Mária -
- Kovácsné, Lenkei Zsuzsa : A 30 éven aluli népesség területi elhelyezkedése és életkörülményei településtípusonként.
Területi Statisztika, 1982. 6. sz.
59. Barta Barnabás : Az urbanizációs folyamat társadalmi és környezeti vonatkozásai. A Területi és Városi Statisztikusok Nemzetközi Szövetsége /IARUS/ 13. általános konferenciáján elhangzott előadás.
Székesfehérvár, 1982.
60. Bertalan János -
- Berti Béla : A budapesti agglomeráció népességfejlődése és munkaerőhelyzete.
Demográfia, 1982. 2-3. sz.
61. Kovács Tibor : Népesedési folyamatok és a településhálózat.
Területi Statisztika, 1982. 3. sz.

62. Sántha Józsefné : Településdemográfiai átalakulás a külterületeken Bács-Kiskun megyében.
Területi Statisztika, 1982. 4. sz.
63. : A hazai települések, településcsoportok, agglomerációk, agglomerálódó térségek, városrégiók sajátosságai, fejlődési tendenciái és a fejlődés törvényszerűsége. Városi településeggyüttesek jellegzetes típusai és fejlődési szakaszai. Kutatási szintézis.
Városépítési Tudományos és Tervező Intézet,
Budapest, 1983.
64. Daróczy Eta : Városok és városkörnyékek népességének időbeni alakulása és keresztmetszeti vizsgálata Magyarországon 1970-1980 között.
Demográfia, 1982. 2-3. sz.
65. Halminé, Vissi Mária -
- Kovács Tibor : A településeggyüttesek kialakulásának folyamata a hetvenes évtizedben.
Területi Statisztika, 1982. 2. sz.
66. Lakatos Miklós : Az ingázás alakulásának néhány területi jellemzője a hetvenes évtizedben.
Területi Statisztika, 1982. 4. sz.
67. Vida József : A lakóhelyváltoztatások alakulása és társadalmi hatásai Somogy megyében.
Területi Statisztika, 1983. 4. sz.
68. Kovács Tibor : Az aprófalvak társadalmi jellemzői.
Előadás az MTA Dunántúli Intézete tudományos ülésén.
Pécs, 1984.

Népesedés, társadalom, gazdaság

69. Pongrácz Tiborné -
- S. Molnár Edit : Népesedési kérdésekkel kapcsolatos közvéleménykutatás.
KSH Népeségtudományi Kutató Intézet
Közleményei 43. sz.
Budapest, 1976.

70. Pongrácz Tiborné -
 - S. Molnár Edit : A gyermekvállalásról és a népesedéspolitikáról alkotott vélemények több gyermeket gondozó anyák körében.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet
 Közleményei 48. sz.
 Budapest, 1980.
71. S. Molnár Edit : Érték-orientációk a népesedési magatartásban.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet
 Kutatási Jelentései 2. sz.
 Budapest, 1982.
72. S. Molnár Edit : "Faitalan ágybul született..."
 Valóság, 1982. április
73. S. Molnár Edit : Instabil családtervek.
 Demográfia, 1982. 2-3. sz.
74. S. Molnár Edit : A család ideálisnak tartott létszáma és összetétele - a népesedéspropaganda lehetőségei. A népesedés és a népesedéspolitika.
 Kossuth Könyvkiadó, 1983.
75. Pataki Judit -
 - S. Molnár Edit : Vélemények és előítéletek az öregségről.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet
 Kutatási Jelentései 8. sz.
 Budapest, 1983.
76. Pataki Judit -
 - S. Molnár Edit : Túl van már az innenen.
 Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Tanulmányok.
 Budapest, 1983. 9. sz.
77. S. Molnár Edit : Vélemények az öregekről.
 Jel-Kép, 1983. 3. sz.
78. Pongrácz Tiborné -
 - S. Molnár Edit : A fiataalkori terhességek és az iskolai tanulmányok eredményessége.
 Magyar Pszichológiai Társaság 1983. évi tudományos kongresszusán elhangzott előadások kötete. Budapest

79. Andorka Rudolf : Társadalmi-gazdasági tényezők hatása a népesedési folyamatokra.
Elméleti megközelítés.
Budapest, 1983. Megjelenés alatt
80. Zafir Mihály : A népesedés és gazdaság fejlődése - népesség és gazdaságpolitika. Népesedés és népesedéspolitika.
Kossuth Kiadó, 1983.
81. Kepecs Gábor -
- Monigl István : A népesedés és a népgazdasági tervezés. Kutatási zárótanulmány.
KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
Budapest, 1983.
82. Szentgáli Tamás : A népesedés és társadalmi gazdasági fejlődés összefüggéseiről kialakult nézetek a hazai és a nemzetközi demográfiai szakirodalomban.
Kutatási tanulmány.
KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
Budapest, 1983.
83. Cseh-Szombathy László: A válás és válást befolyásoló társadalmi-gazdasági folyamatok Magyarországon az elmúlt évtizedekben.
Kutatási tanulmány.
Budapest, 1983. Megjelenés alatt
84. Zafir Mihály : A termékenység és az életszínvonal közötti összefüggések az elmúlt évtizedekben.
Kutatási tanulmány.
KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
Budapest, 1983.
85. Munkácsy Ferenc : Népesedés és foglalkoztatás.
Kutatási tanulmány.
KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
Budapest, 1983.
Munkügyi Szemle, 1983. 11. sz.

86. Erdész Tiborné -
 - Káposztás Ferenc -
 - Monigl István : A demográfiai tényezők hatása az oktatásra és szerepe a jövőbeni oktatáspolitikában.
 Köznevelés, 1983. június
87. Erdész Tiborné -
 - Káposztás Ferenc -
 - Monigl István : A népesedés és az oktatás kapcsolatai I-II.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Budapest, 1983.
88. Andorka Rudolf : Társadalmi és gazdasági tényezők hatása a népesedési folyamatok alakulására Magyarországon a felszabadulás óta.
 Kutatási tanulmány.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Budapest, 1984. Megjelenés alatt

A népesség jövőbeni alakulása, népesedéspolitikai

89. Szabó Kálmán : A népességelőreszámítások néhány módszertani kérdése.
 Előterjesztés az MTA Demográfiai Bizottságának.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Kutatási Jelentései 4. sz.
 Budapest, 1982.
90. Bies Klára : Területi népességprognózisok előkészítése.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Kutatási Jelentései 6. sz.
 Budapest, 1982.
91. Bies Klára -
 - Hablicsek László -
 - Szabó Kálmán : Magyarország népessége 1981-2001, országos népességelőreszámítás.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Közleményei 55. sz.
 Budapest, 1983. Szolgálati használatra

92. Bies Klára -
 - Hablicsek László -
 - Szabó Kálmán : Magyarország népessége 1981-2001, területi népesség-előreszámítás.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Közleményei 56. sz.
 Budapest, 1983. Szolgálati használatra
93. Szabó Kálmán : Magyarország népessége 1981-2001, Budapest és az agglomeráció népességének előreszámítása.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Közleményei 57. sz.
 Budapest, 1983. Szolgálati használatra
94. L. Rédei Mária -
 - Szabó Kálmán : Magyarország népessége 1981-2001. A megyeszékhelyek népességének prognózisa.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Közleményei 58. sz.
 Budapest, 1984. Szolgálati használatra Megjelenés alatt
95. Szabó Kálmán : Családok és háztartások néhány jellemzőjének előreszámítása 1981-2001.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Kutatási Jelentései 16. sz.
 Budapest, 1984. Szolgálati használatra. Megjelenés alatt
96. Hablicsek László -
 - Monigl István -
 - Polonyi Katalin : Népeségprognózisok pontossága és beválása.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Kutatási Jelentései
 Budapest, 1984. Szolgálati használatra. Megjelenés alatt
97. Hablicsek László -
 - Monigl István -
 - Vukovich Gabriella : A magyar népességfejlődés hosszú távú tendenciái.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Kutatási Jelentései
 Budapest, 1984. Szolgálati használatra. Megjelenés alatt

98. Hablicsek László -
 - Monigl István
 /szerk./ : A társadalmi-demográfiai prognózisok.
 Tudományos szeminárium 1983. V.16-17.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Kutatási Jelentései 17. sz.
 Budapest, 1984. Szolgálati használatra Megjelenés alatt
99. Polonyi Katalin : Népeségelőreszámítás és valóság. A hazai népeségelőre-
 számítások és a tényleges népeségfejlődés eltérései.
 Kutatási tanulmány.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Budapest, 1983.
100. Bies Klára -
 - Hablicsek László : Területi népeségelőreszámítások.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Kutatási Jelentései 15. sz.
 Budapest, 1984. Szolgálati használatra
101. Hoóz István : A szocialista népesedéspolitika kialakulásának előzmé-
 nyeiről.
 Statisztikai Szemle, 1978. 2. sz.
102. Monigl István : A társadalmi-gazdasági tervezés és a népesedés.
 Demográfia, 1980. 4. sz.
103. Klinger András -
 - Monigl István : Népesedés és népesedéspolitika Magyarországon az 1970-es
 és az 1980-as évtizedben.
 Demográfia, 1981. 4. sz.
104. Hoóz István : A népeségtudomány tárgya és rendszere.
 Pécs, Publicata 1981.
105. Hoóz István : A népeségfejlődés és a népesedéspolitika az európai szo-
 cialista országokban.
 Doktori disszertáció 1981.
106. Kulcsár Kálmán : A népesedés befolyásolásának lehetőségei.
 Népesedés és népesedéspolitika.
 Kossuth Kiadó, 1983.

107. Andorka Rudolf -
 - Vukovich György : A népesedéspolitikai elvi és elméleti kérdései.
 Népesedés és népesedéspolitikai.
 Kossuth Kiadó, 1983.
108. Hoóz István : A népesedéspolitikai eszközei, különös tekintettel a gazdasági eszközök alkalmazásának gyakorlatára és az ezekkel összefüggő nézetekre a szocialista országokban.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Kutatási Jelentései 14. sz.
 Budapest, 1983.
109. Hoóz István : A társadalompolitika, a gazdaságpolitika, szociálpolitika, valamint a népesedéspolitikai kapcsolatai a szocialista országokban.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Kutatási Jelentései 11. sz.
 Budapest, 1983.
110. Vukovich Gabriella : A népesedéspolitikai tartalma, jellege, céljai, eszközei, hatékonysága - nyugat-európai tapasztalatok.
 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet,
 Kutatási Jelentései 10. sz.
 Budapest, 1983.
111. Barta Barnabás -
 - Monigl István : Népesedés és népesedési kutatások.
 Népesedés és népesedéspolitikai.
 Kossuth Kiadó, 1983.
112. Klinger András : A népesedési folyamatok főbb jellemzői az 1980-as évtizedben.
 Előadás a Magyar Közgazdasági Társaság "A gazdaság intenzív fejlődése és a statisztika" című konferenciáján.
 Budapest, 1984.
113. Monigl István : A népesedéspolitikai alapkérdései.
 Előadás a Magyar Közgazdasági Társaság "A gazdaság intenzív fejlődése és a statisztika" című konferenciáján.
 Budapest, 1984.

114. Káposztás Ferenc : Népesedés és népgazdasági tervezés.
Előadás a Magyar Közgazdasági Társaság "A gazdaság intenzív fejlődése és a statisztika" című konferenciáján.
Budapest, 1984.
115. Kamarás Ferenc : Longitudinális vizsgálatok szerepe a népesedési folyamatok elemzésében.
Előadás a Magyar Közgazdasági Társaság "A gazdaság intenzív fejlődése és a statisztika" című konferenciáján.
Budapest, 1984.

Az 1970-es és az 1980-as népszámlálások alapján készült demográfiai tárgyú kiadványok

Az 1970. évi népszámlálás alapján készült kiadványok

1. Demográfiai adatok I.	1973.	XII.
2. Foglalkozási adatok I.	1973.	X.
3. Háztartás és család adatok I.	1973.	IX.
4. Lakás és lakóépület adatok I.	1973.	VII.
5. A budapesti agglomeráció településeinek népességi jellemzői	1974.	IX.
6. A felsőfokú végzettségűek demográfiai adatai	1976.	IV.
7. Az aktív keresők munkahelye és lakóhelye (munkaanyag) /Táblázatok/	1976.	X.
8. Foglalkozási adatok II.	1977.	II.
9. Az aktív keresők munkahelye és lakóhelye	1977.	III.
10. Az adatfelvétel és feldolgozás összefoglaló ismertetése	1977.	III.
11. Termékenységi adatok	1981.	VI.
12. A nők családi állapotának változásai és termékenységi adatai születési évjáratonként	1981.	VIII.

Az 1980. évi népszámlálás alapján készült kiadványok

1. Demográfiai adatok	1981.	XII.
2. Foglalkozási adatok I./1. és 2. rész/	1981.	XII.
3. Az ifjúság demográfiai és foglalkozási jellemzői	1981.	IX.
4. Háztartás és család adatok I.	1981.	X.
5. Lakás adatok I.	1981.	XI.
6. Foglalkozási adatok II. /1. és 2. rész/	1982.	III.
7. Háztartás és család adatok II.	1982.	II.
8. Lakás adatok II.	1982.	III.
9. A városok főbb adatai	1982.	VII.
10. A községek főbb adatai	1982.	VII.
11. A népesség és a lakások adatai a település nagyságcsoportja szerint	1983.	V.

12. A fizikai szakképzettséggel rendelkező aktív keresők adatai	1983.	II.
13. A fizikai szakképzettséggel rendelkező aktív keresők részletes adatai	1982.	VIII.
14. Termékenységi adatok	1983.	III.
15. Az aktív keresők munkahelye és lakóhelye /A naponta ingázók adatai/	1983.	IV.
16. Felsőfokú végzettséggel rendelkezők adatai	1983.	IX.
17. A felsőfokú végzettségűek demográfiai és foglalkozási jellemzői /2 %-os képviseleti minta alapján/	1981.	IX.
18. Az ifjúság demográfiai és foglalkozási jellemzői	1981.	IX.
19. A felsőfokú közgazdasági, kereskedelmi végzettségűek demográfiai és foglalkozási jellemzői	1981.	XI.
20. Jogtudományi végzettségűek demográfiai és foglalkozási jellemzői	1981.	XII.
21. A felsőfokú mezőgazdasági végzettségűek demográfiai és foglalkozási jellemzői	1982.	VIII.
22. A felsőfokú oktatási végzettségűek demográfiai és foglalkozási jellemzői	1983.	I.
23. A felsőfokú műszaki végzettségűek demográfiai és foglalkozási jellemzői	1984.	I.
24. A középfokú végzettségűek adatai	1983.	VII.
25. A lakótelepek főbb adatai	1983.	VII.
26. Összefoglaló adatok	nyomás alatt	
27. Az adatfelvétel és feldolgozás összefoglaló ismertetése	nyomás alatt	

Az 1957 óta végrehajtott reprezentatív népesedési és népesedést érintő társadalom-
statisztikai felvételek

A jegyzékben a népességgel foglalkozó, illetve a népességről is információkat adó rendszeres adatgyűjtések és adatbázisok nem szerepelnek. /Népszámlálások, mikrocenzusok, népességtovábbvezetés, egyes népesedési jelenségek kötelező bejelentése /születés, öngyilkosság, halálozás, házasságkötés, válás, vándorlás/, Állami Népeségnyilvántartó Hivatal adatbázisa./

- 1957 1. Reprezentatív válási vizsgálat az 1957-ben elvált személyek 7 %-ának megkérdezése alapján.
- 1958 2. Termékenységi vizsgálat a 15-49 éves, többségében házas nők 0,3 %-os mintáján.
- 1962 3. Családfők, illetve egyedülállók társadalmi átrétegződésének vizsgálata Budapesten 0,2 %-os mintán.
4. 1962-ben felbontott házasságok okai 10 %-os minta alapján.
- 1963 5. Családfők, illetve egyedülállók társadalmi átrétegződése a városokban 0,4 %-os mintán.
6. Népesség foglalkozásának változása 1960-1963 között országos 2 %-os minta alapján.
7. Lakásdemográfiai vizsgálat az összes lakás 0,5 %-os mintáján.
8. Népesség iskolai végzettsége és szakképzettsége, országos 2 %-os minta alapján.
9. Nyugdíjasok helyzetének vizsgálata az ellátásban részesülők 1 %-ának megfigyelése alapján.
10. Időmérleg felvétel a nap 24 órájáról, 12 000 18-59 éves lakos körében.
11. A televízió és hatásának vizsgálata az előfizetők 15 éven felüli nézőtáborának posta úton történő megkérdezésével /25 500 válasz/.
- 1964 12. Családfők, illetve egyedülállók társadalmi átrétegződése, községekben 0,5 %-os mintán.

13. Nyugdíjasok helyzete Budapesten az 1959-től saját jogon nyugdíjba vonult személyek 0,4 %-ának megfigyelése alapján.
14. Művelődési lehetőségek igénybevétele és a demográfiai tényezők vizsgálata a 10 éves és idősebb népesség 0,2 %-os mintáján.
Fiatalok pályaválasztásáról, továbbtanulásáról.
15. a/ az általános iskolát végzettek 15 %-os,
16. b/ a középiskolát végzettek 13 %-os mintáján.
- 1965 17. A szociális intézetek és gondozottak helyzete az intézetekben elhelyezettek 33 %-ának megkérdezése alapján.
18. Termékenység, családtervezés, születésszabályozás a 15-49 éves nők 0,5 %-os mintáján.
- 1966 19. Második termékenységi vizsgálat a 15-49 éves házas nők 0,5 %-os mintáján.
20. A házaspárok családterveire és azok megvalósulására irányuló vizsgálat 1966-tól 3 évenként a házasságkötések 5 %-ának megfigyelése alapján.
Demográfiai és fejlődésbiológiai vizsgálat:
21. az egyetemre és főiskolára jelentkezők 20 %-ának,
22. az ipari tanulók 20 %-ának - első vizsgálat - megfigyelésével.
23. Házassági longitudinális vizsgálat az 1966-ban házasságot kötötték 5,3 %-os mintáján /4822 fő/. A vizsgálat 1969-ben 1972-ben ellenőrző felvétellel egészült ki.
- 1967 24. Biodemográfiai és fejlődésbiológiai vizsgálat:
a/ az ipari tanulók 20 %-ának - második vizsgálat - megfigyelésével.
25. A lakosság színházi igénye és érdeklődése a 10 éves és idősebb népesség 0,2 %-os mintáján.
- 1969 Iskolai tanulók családi, anyagi és lakáshelyzete, otthoni tanulási körülményei az 1968/69. tanévben.
26. a/ az általános iskola 7. osztályos tanulójának 5 %-os kiválasztása,
27. b/ a középiskola 3. osztályos tanulójának 10 %-os kiválasztása alapján.
28. Nyugdíj-korhatáron felüli népesség családi környezetének, aktivitásának, társadalmi kapcsolatainak vizsgálata 0,1 %-os minta alapján.

- 1970 29. A 80-89 éves időszerűak táplálkozási-, dohányzási szokásai, társadalmi eredete és testi állapotának vizsgálata 5 %-os mintán.
30. Biodemográfiai és fejlődésbiológiai vizsgálat az 1969 október és 1970 október között született gyermekeknek 1978-ig évenként ismételt, testméret, szociodemográfiai és iskolaérettség szerinti megfigyelése alapján, 25 %-os mintán.
- 1971 32. Az 1971-ben felbontott házasságok okainak vizsgálata 6500 házassági bontóper anyagának felhasználásával.
- 1972 33. 1971-ben elvált nők váló okai 5,3 %-os minta alapján.
34. Háztáji és kiegészítő gazdaságok 10 éves és idősebb népességének időmérleg felvétele a gazdasággal rendelkező háztartások 1 %-ának megfigyelése alapján.
- 1973 35. Biodemográfiai és fejlődésbiológiai vizsgálat az 1955-ben született 18 éves férfi népesség 10 %-ának megfigyelésével. Első vizsgálat.
36. Öngyilkossági kísérletet elkövetők budapesti vizsgálata egy 8,5 %-os mintán.
37. Társadalmi mobilitás a 14 éves és idősebb népesség körében. Felvéve az 1973.évi mikrocenzus 0,5 %-os mintáján.
- 1974 Véleménykutatás a népesedési kérdésekről és a népesedési politikáról:
38. a/ 18-60 éves férfiak 0,06 %-ának,
39. b/ 18-55 éves nők 0,07 %-ának megfigyelésével.
Termékenységi vizsgálat:
40. a/ 25-36 éves házas nők 0,3 %-ának,
41. b/ a perorális fogamzásgátlót szedő házas nők 0,6 %-ának,
42. c/ a művileg vetélő házas nők 0,8 %-ának megfigyelésével.
43. Második házassági longitudinális vizsgálat az 1974-1975-ben házasságot kötött 35 éven aluli nők 5,7 %-os mintáján /5257 fő/. Ez a vizsgálat ugyanezen a mintán 1977-ben és 1980-ban ellenőrző felvételekkel zárult.
- 1976 44. Biodemográfiai és fejlődésbiológiai vizsgálat az 1955-ben született 18 éves férfi népesség 10 %-ának megfigyelésével. Második vizsgálat.

45. Nyugdíjasok életkörülményeinek vizsgálata egy 0,45 %-os mintán.
46. Országos időmérleg felvétel a 15-69 éves népesség 0,2 %-ának megfigyelésével.
- 1977 48. Termékenységi vizsgálat a 40 évesnél fiatalabb házasságban élő nők 0,3 %-ának megfigyelése alapján.
- 1978 Terhességmegszakítások módszerének összehasonlító és ellenőrző vizsgálata
49. a/ 4700 személy terhességmegszakításánál szerzett tapasztalat,
50. b/ 2500 személy kontroll vizsgálata alapján.
51. Véleménykutatás a gyermekvállalásról, a népességpolitikáról, az 1966-ban házasságot kötött és kettő vagy több gyermekkel rendelkező nők 60 %-ának véleménye alapján.
52. Életkörülmények-lakásviszonyok vizsgálata a jövedelem felvétel 0,25 %-os mintáján.
- 1979 53. Terhes nők egészségügyi és demográfiai vizsgálata a terhességtől a születésig, hét megye és a főváros kijelölt védőnői körzetében 2 %-os minta alapján 1979-1983-ig.
- 1980 54. Kiskorú gyermekes családok válás következtében felbomlott életkörülményének vizsgálata 645 házaspár megkérdezése alapján.
- 1981 Társadalomstatisztikai felvétel sorozat az ELAR 0,5 %-os mintáján az alábbi témakörökben:
55. a/ lakás és lakókörnyezet,
56. b/ egészségügyi helyzet,
57. c/ mezőgazdasági adatok,
58. d/ mobilitás,
59. e/ iskolai végzettség, kultúra, felnőttképzésben való részvétel,
60. f/ baleset,
61. g/ háztartások felszereltsége.
- 1982 62. Lakossági vélemények a 15 éves és idősebb népesség körében a társadalmi szolgáltatások és az élet minőségéről az ELAR 0,2 %-os mintáján.
63. Vélemények és előítéletek az öregségről 1000 18 éven felüli lakos megfigyelése alapján.

64. Lakásút felvétel az ELAR 0,2 %-os mintáján a lakáshoz jutás módjának megfigyelése alapján.

1983 65. Népesedési közvéleménykutatás.

66. Társadalmi mobilitásfelvétel, az ELAR 0,5 %-os mintáján.

67. Fiatalakorú terhesek és anyák.

68. Az 1970-ben Budapesten született gyermekek egészségi, társadalmi jellemzői.

69. Az Ivádról elszármazottak társadalmi-demográfiai jellemzői.

70. Az 1982-1983-ban házasságot kötöttek longitudinális vizsgálata.

71. Terhesek és csecsemők egészségügyi és demográfiai longitudinális vizsgálata.

Demográfiai tudományos rendezvények 1980-1984

1. A koraszülöttség biológiai és társadalmi vonatkozásai
A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottsága és a Magyar Család-és Nővédelmi Tudományos Társaság által rendezett kerekasztal konferencia.
Budapest, 1980. február
2. Népességelőreszámítások nemzetközi szeminárium^{x/}
Az ENSZ Fejlesztési Technikai Együttműködési Főosztálya és a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete által rendezett szeminárium.
Budapest, 1980. március
3. A népesedéspolitika érvényesülése a társadalom-, egészségügy- és oktatáspolitikában^{x/}
A Magyar Család-és Nővédelmi Tudományos Társaság által rendezett tudományos ülések.
Budapest, 1980. november
4. Népesedési helyzetünk újabb alakulása^{x/}
A Magyar Család-és Nővédelmi Tudományos Társaság tudományos ülése.
Budapest, 1980. november
5. Népesedés és népesedéspolitika
A Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság és Jogtudományok Osztálya és a Központi Statisztikai Hivatal által rendezett konferencia.
Budapest, 1981. június
6. Az izolátumkutatás és a populáció-genetika^{x/}
A KSH Népeségtudományi Kutató Intézet tudományos ülése.
Ivád, 1981. augusztus
7. A házasságon kívüli születések demográfiai-társadalmi és egészségügyi összefüggései
A KSH Népeségtudományi Kutató Intézete és a Pest megyei Tanács Ráckevei Járási Hivatal Szakorvosi Rendelőintézete által rendezett konferencia.
Budapest, 1981. október

^{x/} Nemzetközi részvétellel.

8. A Magyarországon folyó demográfiai kutatások helyzete 1976-1980.
A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottságának kibővített ülése.
Budapest, 1981. november
9. A családi életre nevelés
A Magyar Család- és Nővédelmi Tudományos Társaság által rendezett kerekasztal konferencia.
Budapest, 1982. január
10. A népességelőreszámítások néhány módszertani kérdése
A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottsága által rendezett vitaülés.
Budapest, 1982. március
11. Az időskorú népesség demográfiai helyzete és problémái^{x/}
A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottsága, a Központi Statisztikai Hivatal, az ENSZ Öregedési Világértékezőlet Magyar Nemzeti Bizottsága és a Magyar Gerontológiai Társaság által rendezett konferencia.
Budapest, 1982. április
12. A szocialista társadalom társadalmi struktúrájának fejlődése, társadalmi tervezés és előreszámítás^{x/}
A szocialista országok tudományos akadémiái sokoldalú együttműködése Demográfiai Munkacsoportjának ülése, a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet szervezésében.
Budapest, 1982. április
13. Termékenység, családtervezés, születésszabályozás jelene és jövője^{x/}
A Magyar Család- és Nővédelmi Tudományos Társaság konferenciája.
Budapest, 1982. október
14. A szocialista jog eszközei és lehetőségei a családi élet megszilárdításában^{x/}
A Magyar Család- és Nővédelmi Tudományos Társaság és a Magyar Jogászszövetség által rendezett konferencia.
Budapest, 1983. március
15. A népesedés és az oktatás összefüggései
A KSH Népeségtudományi Kutató Intézet és az Oktatáskutató Intézet által rendezett tudományos szeminárium.
Budapest, 1983. május

^{x/} Nemzetközi részvétellel

16. A Magyarországon élő nemzetiségek számbavételének módszerei és az eredmények hasznosítási lehetőségei
A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottsága és az Állami Gorkij Könyvtár Nemzetiségi Kutató Csoportja által rendezett tudományos ülés.
Budapest, 1983. november
17. Társadalmi-demográfiai prognózisok
A KSH Népeségtudományi Kutató Intézet által rendezett tudományos szeminárium.
Budapest, 1983. május
18. Népesedéspolitikánk alakulása és a népesedéspolitika hosszú távú koncepciója
A Magyar Család- és Nővédelmi Tudományos Társaság által rendezett tudományos ülés.
Gyula, 1983. október
19. Az idős népesség problémái
A Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének kibővített ülése.
Budapest, 1983. december
20. A népesség területi elhelyezkedése és mozgása
A KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, a TIT, és az MTA Regionális Kutatások Központja által rendezett tudományos szeminárium.
Pécs, 1984. április

A NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET KUTATÁSI JELENTÉSEI

1982.

1. Népesedés és népesedéspolitikai tárcaszintű középtávú kiemelt kutatási főirány /1982-1985/.

A KSH népeségtudományi Kutató Intézet távlati tevékenységének irányelvei /1982-1990/.

2. Érték-orientációk a népesedési magatartásban.

3. A sorköteles fiatalok testi fejlettsége, biológiai, egészségi állapota /Előzetes tájékoztató/.

4. A népességelőreszámítások néhány módszertani kérdése /Előterjesztés az MTA Demográfiai Bizottságának/.

5. A demográfiai átmenet elemzésének néhány gyakorlati nehézségeiről.

6. A területi népességprognózisok előkészítése.

7. A demográfiai tudomány helyzete Magyarországon

1983.

8. Vélemények és előítéletek az öregségről.

9. Az utolsó nagy kolerajárvány demográfiai képe Európában és az Egyesült Államokban /1872-1873/.

10. A népesedéspolitikai tartalma, jellege, céljai, eszközei, hatékonysága. Nyugat-európai tapasztalatok.

11. Társadalompolitika, gazdaságpolitika, szociálpolitika, valamint a népesedéspolitikai kapcsolatai a szocialista országokban.

12. Születési súly és születési hossz standard az 1973-78. évben élveszületett újszülöttek adatai alapján.

13. Fiatalkori terhesek társadalmi, demográfiai vizsgálata.

14. A népesedéspolitikai eszközei, különös tekintettel a gazdasági jellegű eszközök alkalmazásának gyakorlatára és az ezekkel összefüggő nézetekre a szocialista országokban.

1984.

15. /Szolgálati használatra/

16. /Szolgálati használatra/

17. /Szolgálati használatra/

18. A családtervezési programokon kívüli népesedéspolitikai intézkedések hatása a termékenységre /angol nyelven/.

19. Települési tényezők és az öngyilkosság. Az öngyilkosság egyes demográfiai összefüggései egy összetételhatást vizsgáló elemzés eredményei.

20. A 18 éven aluli nők házasságkötéseinek néhány demográfiai jellemzője Magyarországon.

Statisztikai Kiadó Vállalat
Felelős vezető: Kecskés József igazgató
Nyomdaüzem - 84-5832-10
Formátum: A/4 Terjedelem: 11, 5 (A/5) iv